

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

**Kuidas vastab gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” noorte
vajadustele: Õpetajate hinnang**

Bakalaureusetöö

Laura Sepp

Juhendaja: Diana Poudel, MA

Tartu 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1. Inforuumi mõju noortele	5
1.2. Noorte jaoks vajalikud meediapädevused.....	11
1.3. Gümnaasiumi eesti keele kursus “Meedia ja mõjutamine”	14
2. UURIMISKÜSIMUSED	17
3. METOODIKA	18
3.1. Valim.....	18
3.2. Andmekogumismeetod	20
3.3. Andmeanalüüsimeetod.....	22
4. TULEMUSED	24
4.1. Õpetajate hinnangul noorte suurimad inforuumi ohud ja väljakutsed.....	24
4.3. Kuidas toetab kursus “Meedia ja mõjutamine” õpetajate hinnangul noorte inforuumi vajadusi?	34
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	41
5.1. Edasised uurimisvajadused	50
KOKKUVÕTE	52
SUMMARY	54
KASUTATUD KIRJANDUS.....	56
LISA 1: KURSUSE OODATAVAD ÕPITULEMUSED	65
LISA 2: MEIL ÕPETAJATELE.....	66
LISA 3: INTERVJUUKAVA.....	67

SISSEJUHATUS

Viimase kümnendiga on noorte meediatarbimine ja infokäitumine drastiliselt muutunud. Internetis veedetakse aega rohkem kui kunagi varem (Sukk ja Soo, 2018: 15). Kui varasemalt pärines peamine informatsioon just traditsioonilisest meediast, siis tänapäeval on selle koha üle võtnud sotsiaalmeedia, mis vahendab ja kujundab noorte infokeskkonda (Roos, 2022: 36).

Fuller ja Damico (2008: 325) rõhutavad, et meedia mõjutab noorte valikuid ja kujundab nende käitumist. Samuti märgivad Astorri jt (2022), et teismelised on eriti vastuvõtlikud sotsiaalmeedias ringlevatele sõnumitele ja eakaaslaste mõjutustele. Seal levivad ohtlikud trendid ja väljakutsed võivad põhjustada tõsiseid tervisekahjustusi (Cleveland Clinic, 2023). Raske on ka piire tõmmata valeinformatsioonile ja digitaalsele manipuleerimisele, sest sotsiaalmeedia vahendusel jõuavad need kiiremini ja kaugemale, kui mistahes teise massimeediavahendi kaudu (Vehksoo, 2021: 25).

Gümnaasiumiõpilastele on üheks eesti keele riikliku õppekava kohustuslikuks kursuseks “Meedia ja mõjutamine” (Haridus- ja Teadusministeerium, i.a). Aine eesmärk on arendada noorte meediapädevust, kriitilist mõtlemist ja analüüsivõimet (Haridus- ja Teadusministeerium, i.a). Kursus aitab neil paremini mõista kaasaegset meediamaaistikku ning eristada usaldusväärset infot eksitavast (Haridus- ja Teadusministeerium, i.a). Võttes arvesse eelpool kirjeldatud, on põhjust küsida, kas kursuse sisu ja metoodika vastavad noorte kiiresti muutuvatele vajadustele ja digitaalsetele väljakutsetele.

Käesoleva töö eesmärk on mõista, kuidas gümnaasiumi kursus “Meedia ja mõjutamine” suudab kohaneda noorte inforuumi väljakutsetega. Uurin, milline on teoorias tõhus meediapädevuse kursus noorele ning mil määral vastab “Meedia ja mõjutamine” sellele ideaalile. Analüüs keskendub kursuse ajakohasusele ja sellele, kuidas see aitab noori praktilistes olukordades.

Töö teoreetilise osa olen jaotanud kolmeks. Teooria esimeses osas teen ülevaate, milliste ohtude ja väljakutsetega noored digitaalses inforuumis kokku puutuvad. Teine osa on suunatud meediapädevustele, kus kaardistan oma töös vajalikud oskused ja teadmised, mida noored meediamaaistikul toimetamiseks vajavad. Kolmandas alapeatükis tutvustan gümnaasiumikursust “Meedia ja mõjutamine”. Annan ülevaade nii kursuse sisust kui ka selle olulisusest noorte meediapädevuste arendamisel.

Teises peatükis tutvustan uurimisküsimusi. Uurimisküsimused on seotud kursuse ajakohasuse, praktiliste väärtuste ja õpetajate rolliga meediapädevuste õpetamisel. Nende küsimuste kaudu otsin vastuseid, kas ja kuidas kursus toetab noori tänapäeva meediamaastikul.

Kolmas peatükk keskendub metoodika tutvustamisele. Andmete kogumiseks olen valinud kvalitatiivse sisuanalüüsi. See viis on mulle sobivaim, sest soovin koguda õpetajate subjektiivseid kogemusi ning töötada mitteamvuliste andmetega (Draper, 2004: 642). Uurimismeetodiks on poolstruktureeritud intervjuud, sest siis on mul võimalus küsida täpsustavaid küsimusi ja minna teemasse süvitsi (Lepik jt, 2014). Valimisse kuuluvad 10 Eesti õpetajat, kes õpetavad gümnaasiumis kursust “Meedia ja mõjutamine”.

Neljandas peatükis annan ülevaate peamistest tulemustest. Andmed põhinevad õpetajate subjektiivsetel hinnangutel ja kogemustel. Tulemusi illustreerin väljavõtetega intervjuudest.

Viies peatükk keskendub järeldustele ja diskussioonile. Selles osas toon esile omapoolsed soovitused, kuidas saadud tulemusi praktikas kasutada. Samuti pöoran tähelepanu võimalikele uurimissuundadele, mis tulevikus võiksid aidata kaasa valdkonna arengule.

Loodetavasti aitab see töö mõista paremini, kuidas õpetajad on sisustanud “Meedia ja mõjutamine” kursuse ning annab vastuse küsimusele, et kas ja kuidas vastab aine oma praegusel kujul noorte tegelikele vajadustele meedia tarbimisel. Selle töö tulemused võivad olla abiks nii õpetajatele, ainekava koostajatele kui ka kõigile teistele, kes soovivad, et kooliharidus aitaks noortel kasvada teadlikeks ja vastutustundlikeks meediatarbijateks.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Esimeses peatükis annan ülevaate, milline on inforuumi mõju noortele ja millega teismelised igapäevaselt silmitsi seisavad. Kaardistan noortele olulised meediaoskused ning vajadused. annan Seejärel tutvustan Eesti keele kursuse “Meedia ja mõjutamine” õppekava ja selgitan selle sisu.

1.1. Inforuumi mõju noortele

Sotsiaalmeedia on muutunud noorte igapäevaelu lahutamatuks osaks (Rauna, 2019: 3), mõjutades nii suhtlust, meelelahutust kui ka hariduslikke harjumusi. Anderson jt (2023: 12) uuringu kohaselt kasutab 95% USA teismelistest nutiseadmeid ning üle poolte neist on ajaliselt internetis “peaaegu pidevalt”. Sarnased trendid on märgatavad ka Eestis. EU Kids Online raporti tulemused näitavad, et 9–17-aastastest kasutab 97% internetti igapäevaselt vähemalt ühest seadmest (Sukk ja Soo, 2018: 6). Võrreldes sama uuringu 2010. aasta tulemustega, mil ligikaudu kolm viiendikku noortest kasutas internetti iga päev või peaaegu igapäevaselt, on kasv selgelt märgatav (Livingstone jt, 2011: 12). Need muutused on osa laiemast nähtusest, mida nimetatakse inforuumiks. Tsvetkov (2014) on inforuumi defineerinud keskkonnana, kus toimub info loomine, levitamine ja vastuvõtt – see hõlmab nii loomulikku (looduslikku ja ühiskondlikku) kui ka tehisklikku (sotsiaalmeedia, uudisportaalid, otsingumootorid) info levitamise ruumi. Inforuumi kiire areng ja muutused on endaga aga kaasa toonud ka mitmeid väljakutseid.

Meediatarbimise sisu ja käitumuslikud mõjud

Noorte seas on populaarseimaks tegevuseks videote vaatamine (80%), millele järgneb muusika kuulamine (69%), *online*-mängude mängimine (41%) ja suhtlemine sotsiaalvõrgustikes (Sukk ja Soo, 2018). Muutunud on ka noorte infohankimise viisid. Traditsiooniline meedia on jäänud tagaplaanile ja peamise infoallikana kasutatakse just sotsiaalmeediat (Roos, 2022: 36). Igapäevaselt tarbib uudiseid keskmiselt vaid viiendik noortest ning eelistatakse valdavalt just veebikeskkondi (Sukk ja Soo, 2018). Sellised meediakasutuse trendid ei mõjuta ainult noorte igapäevaseid harjumusi, vaid kujundavad ka nende hoiakuid ja käitumist.

Ekraaniaeg ja selle mõju

Viimastel aastatel on märgatavalt muutunud nii noorte meediakasutus kui ka ekraani ees veedetav aeg. Tremblay jt (2016) soovitude kohaselt ei tohiks laste meelelahutuslik ekraaniaeg ületada kahte tundi päevas. Siiski näitavad uuringud, et tegelikkus erineb soovitudest märkimisväärselt. Ermolaeva (2020: 30) leidis oma magistritöös, et rohkem kui kolm neljandikku Eesti lastest veedab ekraani ees rohkem aega, kui soovituslik piir ette näeb. Sarnased trendid ilmnevad ka rahvusvaheliselt. Selgus, et pooled USA teismelistest (12–17-aastased) kasutavad koolitöö väliselt ekraane üle nelja tunni päevas (Zablotsky jt, 2024: 5). Selline mahukas ekraanikasutus toob aga kaasa küsimuse, mida noored internetis üldse teevad ja kuidas see neid mõjutab. Himma ja Allik (2019) rõhutavad, et tegevused ja sisu mängivad suuremat rolli kui ekraani ees veedetud aeg. Sellega nõustuvad ka Stiglic ja Viner (2019), kes väidavad, et ekraaniaja mõju laste tervisele on sageli väike ning sõltub suuresti kasutuskontekstist ja vaadatavast sisust. Samas Walsh jt (2018) poolt läbi viidud uuringust selgus, et soovituslikku ekraaniaega ületavatel 8–11-aastastel lastel on kehvemad tulemused mälu-, keele- ja nuputamisülesannetes. See, mida lapsed ekraani taga teevad, ei oma autorite hinnangul olulist rolli (Walsh jt, 2018).

Enesehinnang, kehakuvand ja sotsiaalne surve

Teismeeas on noored eriti haavatavad ning otsivad tähelepanu ja heakskiitu oma mõtetele ning tegudele (Mangus, 2021). Sellises tundlikus eluetapis võivad noored olla vastuvõtlikumad erinevatele meedia mõjudele, näiteks sotsiaalmeedia kujundatud ebarealistlikele ilu- ja käitumisnormidele, mis seavad ootusi nii välimuse kui ka elustiili osas (Xie, 2024:143). Peamiselt rõhutatakse meedias vaid kindlaid kehatüüpe – naiste puhul sale ja toonuses figuur ning meestel lihaseline ja sportlik keha. Kelly jt (2018) uuringust selgus, et peaaegu pooled tüdrukud, kes kasutasid sotsiaalmeediat üle kolme tunni päevas, tundsid pidevat survet vastata meedia loodud ilu- ja käitumisnormidele. Poiste seas oli vastav näitaja märgatavalt madalam, ulatudes 20%-ni (Kelly jt, 2018). Sarnaste tulemusteni jõudsid ka Feltman jt (2018), kelle uurimus tõi esile, et Instagrami kasutamine on tihedalt seotud suurenenud eneseobjektistamise ja kehaga rahulolematusega. Antud teemat on uurinud Tartu Ülikoolis ka Mossin (2023), kes leidis oma bakalaureusetöös, et kehakuvandit mõjutav sisu ei pruugi esineda sotsiaalmeedias alati visuaalsel kujul. Professor Katrin Tiidenberg ei näe aga kogu asja nii must-valgelt ja rõhub ka vaimset tervist

toetavatele hüvedele: “Mitte üksnes ei paku see osalust ja kuuluvustunnet, vaid paljudele lastele ja noortele ka toetust, peaaegu nagu toetusgrupp” (Vikat, 2024).

Reklaamid, tarbimisharjumused ja mõjuisikud

Meedia mõjutab ka noorte tarbimisotsuseid ja käitumist. Lapsed ja teismelised puutuvad ainuüksi televisiooni vahendusel aastas kokku kuni 30 tuhande reklaamiga, mis kujundavad nende tarbimisharjumusi ja väärtushinnanguid (Lapierre jt, 2017). Seejuures on oluline märkida, et teleri vaatamine on noorte seas märgatavalt vähenenud võrreldes varasemate aastatega, kuna pigem eelistatakse digitaalset platvormi ja sotsiaalmeediat (Orben, 2019). Kui arvestada juurde ka veebireklaamid, trükimeedia, kinoreklaamid ja mängudes sisalduv turundus, siis ulatub noorte kokkupuude reklaamidega veelgi suurema arvuni. Ameerika Psühholoogide Assotsiatsioon (2013) leidis, et mida enam puutuvad lapsed kokku ebatervislike toiduainete reklaamidega (kõrge kalorsusega, vähese toitainesisaldusega, kiirtoit, magustatud joogid jne), seda suurem on nendel noorukitel ka rasvumise risk. Teisest küljest võivad aga teatud reklaamid suunata noori tervislikuma käitumise poole, propageerides näiteks sporti või mitmekülgseid eluviise (Ameerika Psühholoogide Assotsiatsioon, 2013). Oma maailmavaadete kujunemisel peavad seejuures noored oma suurimaks mõjutajaks just sotsiaalmeediat (Lepik, 2021, viidatud Lepik ja Tiidenberg, 2021 kaudu). Selle põhjuseks võib pidada sotsiaalmeedia lihtsustatud ja meelelahutuslikku esitusviisi (meemid, lühivideod, infograafikud), mis teeb info atraktiivseks. Lisaks on noorte seas väga mõjukad ka arvamuslimidrid ja suunamudijad, kelle loodud sisu sageli kinnitab ja võimendab sotsiaalmeedias levivaid väärtusi (Saks, 2024). Masaneti jt (2020: 7) sõnul on viimastel aastatel märgatavalt kasvanud sotsiaalmeedias kuulsuste kohalolek, kellega noored soovivad samastuda. Sisuloojad on sageli teismeliste vanused, jagavad nendega sarnaseid huvisid, eesmärke ja meediakasutuse harjumusi (Pérez-Torres jt, 2018). Nad käsitlevad noortele olulisi teemasid, jagavad samastumise eesmärgil kogemusi ja annavad praktilist nõu igapäeva elu küsimustes (Masanet jt, 2019). Eesti populaarseimateks suunamudijateks olid 2020. aastal Martti Hallik, Victoria Villing ja Hensugusta (Mesipuu, 2020). Nende sisu keskendus nii meelelahutusele kui ka noorte igapäeva elu kõnetavatele teemadele.

Infokorratus

Kuigi meedia pakub noortele mitmeid võimalusi enesearenguks ja suhtlemiseks, toob see endaga kaasa ka olulisi riske, mis võivad negatiivselt mõjutada nii nende vaimset kui ka füüsilist heaolu (Rozgonjuk jt, 2023: 270). Vajalike oskuste ja teadmiste puudumine meediat tarbides muudab inimesed vastuvõtlikuks erinevatele ohtudele (Bulger ja Davison, 2018). Üheks suurimaks väljakutseks on kindlasti infokorratus. Wardle ja Derakhshan (2017) määratlevad infokorratust kui üldmõistet, mis viitab igasugustele moonutustele või häiretele informatsiooni edastamisel ja tarbimisel. Nad leiavad, et seda on parem kasutada, kui sõna “valeuudis”, mida nad peavad palju kitsamaks (Wardle ja Derakhshan, 2017). Ka Kikas (2021) leiab, et infokorratus on oluline mõiste, mida meedia uurimisel kasutada. Samas tõdeb ta, et hetkel on see veel üldsusele pigem vähemtuntud mõiste (Kikas, 2021). Wardle ja Derakhshan (2017) on välja töötanud kolm peamist kategooriat, mis aitavad selgitada infokorratuse erinevaid vorme:

- 1) valeinfo ehk eksitav informatsioon, mis levib teadmatuses ja ei ole loodud kahju tegemise eesmärgil;
- 2) väärinfo ehk valeinformatsioon, mida levitatakse tahtlikult, et tekitada kahju;
- 3) kuriinfo ehk vaenulik informatsioon, mida kasutatakse tahtlikult kahju tegemiseks (näiteks isiklike andmete avalikustamine).

Sotsiaalmeedia mängib selles dünaamikas keskset rolli, kuna tegemist on platvormiga, kus informatsioon levib kiiresti ja ulatuslikult (Zhang, 2015: 95). Bulger ja Davison (2018) on leidnud, et just sotsiaalmeedia on üks peamisi keskkondi, kus infokorratus hoogu saab. Nagu eespool mainitud, eelistavad noored tarbida informatsiooni just sotsiaalmeediast, mitte traditsioonilistest kanalitest nagu televisioon või ajalehed (Roos, 2022: 36). Traditsiooniliste sotsiaalmeediaplattformide, nagu Facebook ja Twitter (uue nimega X), kõrval on Wardle ja Derakhshani (2017) sõnul valeinformatsiooni leviku uueks piiripunktiks just suletud sõnumirakendused: WhatsApp, WeChat ja LINE. Mitmes riigis, näiteks Malaisias, Brasiilias ja Hispaanias, on WhatsAppist saanud populaarne uudisteallikas, kuid platvormi on raske jälgida ning valeinformatsiooni levikut keeruline kontrollida (Wardle ja Derakhshan, 2017). Erinevalt avalikest sotsiaalmeediaplattformidest toimub suletud rakendustes infovahetus sageli privaatses ja suletud keskkonnas, mis muudab desinformatsiooni tuvastamise ja tõkestamise keeruliseks (Wardle ja Derakhshan, 2017). Just kriitilise mõtlemise ja meediapädevuse puudumine on ühed

võtmeguritest, miks langetakse infokorratuse ohvriks (Eesti Väitlusselts, i.a). Wineburg ja McGrew (2017) leidsid, et neli viiendikku gümnaasiumiõpilastest ei suutnud reklaamartiklit tõelisest uudisest eristada, sest neil puudub reklaami tuvastamise ja infoallika usaldusvääruse kontrollimine oskus.

Filtermull ja kõlakamber

Peale valeinformatsiooni on oluline olla teadlik ka filtermullidest ja kõlakambritest. Mõlema puhul on tegemist nähtusega, mis mõjutab sotsiaalmeedias kuvatavat. Filtermulli (*filter bubble*) all mõistetakse olukorda, kus platvorm näitab tarbijale vaid talle huvipakkuvat sisu, mis põhineb tema varasematel tegevustel (Bozdag ja van den Hoven, 2015:250). Peamiselt kuvatakse infot, mis kinnitab seniseid huve ja arvamusi (Bozdag ja van den Hoven, 2015:250). Kõlakamber (*echo chamber*) seevastu on pigem aga sotsiaalne nähtus – inimene suhtleb ja jagab infot peamiselt nendega, kes mõtlevad temaga sarnaselt (Bruns, 2017:2). Mõlemad nähtused võivad viia olukorrani, kus noor usub vaid teda ümbritsevat infot ega oska märgata teistsuguseid arvamusi (Cinelli jt, 2021). Cinelli jt (2021) toovad välja, et Facebookis on sellised kõlakambrid eriti tugevad – seal jagunevad kasutajad selgelt eraldi gruppidesse ning tarbivad sarnast infot (Cinelli jt, 2021:6). Samas on näiteks platvormidel nagu Reddit ja X näha rohkem vaadete läbipõimumist (Cinelli jt, 2021:6; Bruns, 2017:9). Seega ei sõltu nähtav info ainult noore enda valikutest vaid palju määrab, kuidas platvorm on ülesehitatud ja oma sisu tarbijatele järjestab.

Ohtlikud mängud ja väljakutsed

Internetis levib ka mitmesuguseid mängu ja väljakutseid, mis varieeruvad oma eesmärkide ja mõjude poolest. Mõned neist on harivad ja aitavad tõsta teadlikkust erinevatel teemadel, teised aga keskenduvad meelelahutusele (Suwastini jt, 2018: 439). Palju leidub väljakutseid, mis kujutavad tõsist ohtu osalejate tervisele ja elule, millest levinumad on seotud enesevigastamise, lämbumisohu tekitamise ning äärmuslikel juhtudel ka enesetapuni viimisega (Astorri jt, 2022).

Wylie (2022) on loonud nimekirja ohtlikest väljakutsetest, mis sotsiaalmeedias on levinud:

- 1) pesukapsli väljakutse (*Tide Pod Challenge*), kus osalejad hammustavad pesukapsleid, et näha, kas nad suudavad selle alla neelata või sülitavad suust välja. Väljakutse võib põhjustada tõsiseid mürgistusi või raskeid seedetrakti kahjustusi;

- 2) Benadryli väljakutse (*Benadryl Challenge*), kus osalejad võtavad suurtes kogustes Benadryli (antihistamiinikum), et esile kutsuda hallutsinatsioone või ebatavalisi aistinguid, mis võib põhjustada toksilisi reaktsioone, krampe ja isegi surma;
- 3) kaneeli väljakutse (*Cinnamon Challenge*), kus osalejad peavad neelama alla lusikataie kaneeli ilma veeta, mis võib põhjustada lämbumist ja kopsukahjustusi;
- 4) teadvusekaotuse väljakutse (*Blackout Challenge*), kus osalejad piiravad teadlikult hapniku juurdepääsu ajule, hoides kõite või elastiku abil kaela surudes hinge kinni, et lühiajalist “eufooriat” kogeda. Väljakutse võib põhjustada minestamist, püsivaid ajukahjustusi ja isegi surma.

Põhjuseid, miks noored sellistes väljakutsetes kaasa löövad, on mitmeid: (1) juhuslikud osalejad, keda motiveerib uudishimu või eakaaslaste surve; (2) korduvad osalejad, kes soovivad kogeda aina tugevamaid aistinguid ja teevad seda tavaliselt üksinda; (3) haavatavad osalejad, kes kompavad oma piire ja satuvad kõige tõenäolisemalt surmaga lõppevatesse olukordadesse (Guilheri jt, 2017). Kuigi selliste tegevustega võivad kaasnedä tösised riskid, ei osale noored neis enamasti teadliku eesmärgiga endale kahju teha (Astorri jt, 2022). Pigem ajendab neid soov leida põnevust ja kogeda midagi uut (Astorri jt, 2022).

Lisaks mõjutab noorte käitumist tugevalt avalikkuse tähelepanu ja eakaaslaste kaasatus: mida enam avalikkus väljakutsele ja mängudele reageerib, seda motiveeritumad on osalejad looma videoid, mis koguksid võimalikult palju vaatamisi (Astorri jt, 2022). Samuti mängib suurt rolli eakaaslaste osalus ja heakskiit – kui noored näevad oma sõpru või tuttavaid sarnastes tegevustes osalemas, tajuvad nad seda käitumist aktsepteeritavana ja järgimisväärsena (Khasawneh jt, 2021).

Tehisintellekt

Inforuumi uusi ohte toob endaga kaasa ka tehisintellekt, mis on viimase kolme aastaga tormiliselt arenenud (Bontcheva jt, 2024). Küsimus, millal tehisintellekt saavutab inimintellektiga võrdse taseme, tekitab teadlaste seas veel erimeelsusi. Everitt jt (2018: 5) märgivad, et arvamused varieeruvad oluliselt – mõned usuvad, et see juhtub juba 2029. aastaks, teised aga leiavad, et alles sajandi lõpuks. Praeguseks suudab tehisintellekt juba tõhusalt analüüsida suuri andmemahatusid, ennustada mustreid ning automatiseerida korduvaid ülesandeid (Euroopa Parlament, 2020). Tehisintellektiga kaasnevad ka ohud. Bontcheva jt (2024) sõnul on üheks suurimaks probleemiks

tehisintellekti loodud sisu kasutamine valeinformatsiooni ja manipuleeriva materjali loomisel. Näiteks loodi Moldova presidendi valimiskampaania ajal süvavõltsing-videoid, mida kasutati Facebooki reklaamide kaudu valijate mõjutamiseks (Gilbert, 2024). Kui varasemalt defineeriti süvavõltsingut ehk *deepfake*'i kui näovahetust, siis viimaste aastatega on see mõiste laiemat tähenduse saanud, hallates nii muudetud pilte ja videoid, manipuleeritud näoilmeid kui ka huulte heliga sünkroonimist (Tolosana jt, 2020).

Tehisintellekti loodud tekstid ja pildid on muutunud nii usutavaks, et neid ei suudeta tihti eristada inimese loodud sisust (Uchendu jt, 2021). Tehisintellekti loodud teksti usaldatakse mõnikord isegi rohkem kui inimeste kirjutatut (Zellers jt, 2020). Tehisintellekti kiire arenguga kaasneb ka läbipaistvuse puudumine. Tavakasutajad ei tea sageli, kuidas algoritmid nende infovoogu kujundavad või kuidas sünteetilist sisu luuakse (Bontcheva jt, 2024). Tehisintellektid ei ole programmeeritud tõe rääkimiseks – nende ülesanne on genereerida tõenäolisi ja usutavaid väiteid, mis ei pruugi tegelikult vastata faktidele (Bontcheva jt, 2024). Sellest tingituna on oluline pöörata rohkem tähelepanu meediapädevusele, et aidata noortel neid ohte mõista ja nendega toime tulla.

1.2. Noorte jaoks vajalikud meediapädevused

Inimeste teadmised meediast on väga erinevad. Olson jt (2011) sõnul on noortel tihti rohkem kogemusi ja nad on vastuvõtlikumad uutele tehnoloogialahendustele, samal ajal kui vanemad inimesed eelistavad pigem just tuttavaid vahendeid. Selleks, et saavutada häid tulemusi digipädevuste arendamisel, peab õppeprotsess olema personaalne, hoolikalt läbimõeldud ja kohandatud õppija vajadustega (Betts jt, 2019: 1161).

Pädevus tähendab enamasti pelgalt teadmiste ja oskuste omamist. Palacios Hidalgo jt (2020) sõnul viitab pädevus suutlikkusele toime tulla keeruliste väljakutsetega, kasutades ja kombineerides psühhosotsiaalseid ressursse nagu oskuseid ja hoiakuid, vastavalt konkreetsetele olukordadele. Meediapädevust on teadlased määratlenud erineval viisil, rõhutades selle laiahaardelist ja keerukat olemust. Näiteks defineerib Livingstone (2004) meediapädevust kui võimet lugeda ja mõista mitmesuguseid meediasõnumeid, sealhulgas audiovisuaalset ja digitaalset meediat. Velasco Carretero (2016) täiendab seda määratlust rõhutades, et meediapädevus hõlmab teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis võimaldavad tõhusalt toime tulla tänapäeva kiiresti muutuvast meediakeskkonnast. Meediapädevus ulatub digipädevusest kaugemale, kuna see hõlmab

kohanemisvõimet erinevate kontekstide ja pidevate muutustega (Velasco Carretero, 2016). Greenhill (2010: 6) lisab, et meediapädevus sisaldab ka oskust luua efektiivseid ja eesmärgipäraseid meediasisu, kasutades sobivaid tehnikaid ja tööriistu.

Scheibe ja Rogow (2011) toovad esile seitse meediapädevuse elementi:

- 1) mõistmine: võime saada aru meediasõnumite peamisest sisust ja osata küsida analüütilisi küsimusi;
- 2) teadlikkus: oskus märgata meediasõnumeid ja mõista nende mõju erinevates kontekstides;
- 3) analüüs: meediasõnumite kriitiline lahtimõtestamine ja tähenduste dekodeerimine;
- 4) hinnang: meediasõnumite väärtuse kaalutletud hindamine vastavalt olukorrale ja eesmärgile;
- 5) loomine: võime luua meediasõnumeid kindla eesmärgiga, kasutades erinevaid mediavorme ja -vahendeid;
- 6) peegeldus: meediasõnumite isiklike kogemuste ja väärtuste kaudu mõtestamine;
- 7) osalemine: valmidus algatada või osaleda koostöövõimalustes, näiteks sotsiaalmeedias või virtuaalkeskkondades.

Meediapädevuste kaardistamiseks kasutatakse veel ka erinevaid küsimustikke, praktilisi ülesandeid ja kvalitatiivseid meetodeid. Näiteks töötasid Lee jt (2015) välja hindamismeetodi, mis pakub terviklikku ülevaadet noorte meediapädevusest ja hõlmab endas nii praktilisi kui ka kriitilisi oskusi. Tegemist oli enesehinnangulise uuringuga, kus noored hindasid ise oma meediapädevuse oskuseid ja võimeid (Lee jt, 2015). Lee jt (2015) küsimustik hõlmas järgnevaid aspekte:

- 1) meedia tarbimisoskused: hinnati võimet leida, analüüsida ja kasutada meediasisu tõhusalt;
- 2) loov tarbimine: mõõdeti oskust luua ja jagada meediasisu, kasutades selleks erinevaid platvorme ja tehnilisi tööriistu;
- 3) kriitilised oskused: keskenduti võimele kriitiliselt meediasõnumeid hinnata, tuvastada kallutatust ning sünteesida ja analüüsida teavet erinevatest allikatest.

Sellise hindamismeetodiga nõustub ka Jenkins (2011), kelle sõnul ei piisa pelgalt vaid tehnilistest oskustest. Rohkem tähelepanu tuleb pöörata meediasisu tõlgendamisele ning kriitiliselt mõtlemisele (Jenkins, 2011). Nendest soovitustest lähtusid ka Kalmus jt (2024), kes uurisid Euroopa noorte digipädevusi. Rahvusvahelise digipädevuse küsitlusuuringu ySKILLS andmetel

on Eesti õpilaste digioskused Euroopas keskmisel tasemel (Kalmus jt, 2024). Uuringust selgus, et Euroopa koolinoored peavad oma tugevaimaks küljeks suhtlemisoskust ning kõige nõrgimaks info otsimist ja selle töötlemist (Kalmus jt, 2024). Lisaks suhtlemisoskustele hindasid Eesti noored kõrgelt ka oma tehnilisi teadmisi (Kalmus jt, 2024). Arengukohaks peetakse veel veebisisu loomist (Kalmus jt, 2024). Kuigi head suhtlemisoskused võimaldavad noortel digimaailma võimalusi paremini ära kasutada, ei pruugi need olla keeruliste ja vaimset heaolu ohustavate olukordade lahendamiseks piisavad (Kalmus jt, 2024). Siinkohal juhivad aga Saltos-Rivas jt (2022: 12) tähelepanu, et sellised uuringud, kus osalejad ise hindavad oma oskusi, võivad luua moonutatud pildi ega ole tegelike pädevustega kooskõlas. Seetõttu on oluline kriitiliselt hinnata, millisel määral saab nende tulemuste põhjal teha järeldusi noorte tegelike oskuste kohta.

Eestis on digioskuste arendamiseks ja haridusse integreerimiseks loodud digipädevuse veebileht, mis tugineb Euroopa Komisjoni digipädevusraamistikul DigComp 2.2 (Vuorikari jt, 2022). Lehekülje eesmärk on toetada õpetajaid ja õppureid digimaailmas vajalike oskuste omandamisel (Digipädevus, i.a). Platvorm pakub raamistiku, mis jaotab digipädevused viide põhivaldkonda, hõlmates oskusi ja teadmisi, mida hinnatakse ja arendatakse III ja IV kooliastme ning kutsehariduse tasemel (Digipädevus, i.a).

Esimene valdkond, info- ja andmekirjaoskus, keskendub noorte võimele määratleda oma teabevajadus ja kasutada sobivaid strateegiaid teabe leidmiseks, hindamiseks ja töötlemiseks (Digipädevus, i.a). Teine oluline valdkond on suhtlus ja koostöö digikeskkonnas, mis hõlmab oskust tõhusalt suhelda ja teha koostööd digitaalsete vahendite abil (Digipädevus, i.a). Kolmandaks, digisisu loomine on pädevus, mis keskendub võimele luua ja redigeerida digitaalset sisu, järgides samal ajal autoriõigusi ja eetilisi norme (Digipädevus, i.a). Ka digiturvalisus on kriitilise tähtsusega (Digipädevus, i.a). See tähendab oskust kaitsta oma isikuandmeid, seadmeid ja privaatsust, mõista küberruumis esinevaid ohte ning rakendada meetmeid nende vältimiseks (Digipädevus, i.a). Viimane, aga mitte vähem oluline valdkond, on probleemilahendus, mis keskendub tehniliste probleemide lahendamisele ja uute tehnoloogiatega kohanemisele (Digipädevus, i.a).

1.3. Gümnaasiumi eesti keele kursus “Meedia ja mõjutamine”

Eesti Vabariigi Valitsuse määrusega 6. jaanuaril 2011 kehtestatud uus riiklik õppekava tõi kaasa olulisi muutusi eesti keele ja kirjanduse õpetamises (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Üheks kohustuslikuks kursuseks gümnaasiumi teisel aastal on “Meedia ja mõjutamine”, mille eesmärk on arendada õpilaste kriitilist mõtlemist ja analüüsi oskust seoses erinevate meediakanalite ja -tekstidega (Haridus- ja teadusministeerium, i.a). Kursuse lõpetanutelt oodatakse muuhulgas oskust eristada fakti arvamusest, tuvastada mõjutamisvõtteid, analüüsida meediamanipulatsioone ja hinnata oma meediakäitumist. Täpsem loetelu aine oodatavatest õpitulemustest on esitatud töö lõpus lisana (vt. lisa 1).

Ainekavas on kursuse sisu jaotatud kolmeks põhiteemaks (Haridus- ja teadusministeerium, i.a):

- 1) Suhtlus ja suhtlusolukorrad meedias. Õpitakse, kuidas info liigub ja kuidas seda vastu võetakse. Arutatakse, kuidas inimesed võivad infot erinevalt mõista. Selgitatakse, mis vahe on privaatsetel ja avalikel vestlustel, sealhulgas sotsiaalmeedias. Uuritakse, kuidas toimivad otsene suhtlus ja vahendatud suhtlus (nt meedia kaudu) ning millised eesmärgid suhtlejatel võivad olla.
- 2) Teksti eesmärk ja erinevad väljendusviisid. Keskendutakse teksti eesmärkidele ja sellele, kuidas erinevad meediumid (pilt, heli, video) mõjutavad teksti loomist ja mõistmist. Vaadeldakse, kuidas kontekst ja seosed teiste tekstidega muudavad sisu tähendust. Õpitakse tundma erinevaid tekstitüüpe ja analüüsitakse, kuidas statistika, tabelid ja tehnoloogia neid mõjutavad.
- 3) Allikate kasutamine ja kriitiline analüüs. Harjutatakse allikate otsimist ja nende kasutamist. Õpitakse hindama allikate usaldusvärsust. Samuti analüüsitakse, millised on meediakanali või -platvormi eesmärgid ja kuidas need sisu mõjutavad.

Kursuse jaoks on loodud erinevaid õpikuid ja töövihikuid, mis toetavad teadmiste ja oskuste omandamist. Viimane, Lauri Tankleri ja Eve Tisleri koostatud õpik “Meedia ja mõjutamine”, ilmus 2021. aastal teise trükina (Maurus, i.a). Õpikust on loodud ka digitaalne versioon, mis on leitav platvormilt TaskuTark (i.a). Kursuse õpetamiseks kasutatakse veel ka Külliki Kase õpikut “Meedia mõju” (Avita, i.a). Samuti on kasutusel Katrin Aava koostatud raamat “Meedia ja mõjutamine: õpik gümnaasiumile” (Künnimees, i.a).

Kursuse õpetamisel on abiks ka gümnaasiumi digipädevuste õppekava, mis on lõimitud kõikidesse ainetesse (Haridus- ja Noorteamet, i.a). Digipädevuste arendamine on tihedalt seotud meediapädevusega. Kursusel “Meedia ja mõjutamine” arendavad õpilased mitmeid riiklikus digipädevuse raamistikus toodud aluspädevusi, nagu teabekirjaoskus, sotsiaalne ja kultuuriline osalus ning digisisu loomine ja jagamine (Haridus- ja Noorteamet, i.a).

Kursuse toetamiseks on loodud ka erinevaid materjale, mis on internetis kõigile kättesaadavad. Mitmed organisatsioonid on loonud ressursse, mis toetavad õpetajaid ja rikastavad kursuse õppetööd:

- 1) Eesti Väitlusselts (i.a) on loonud nii “Meedia ja mõjutamine” lisakursuseid õpetajatele kui ka teooriamaterjale tundide läbi viimiseks. Nende õppematerjalide lehelt leiab õpetaja abimaterjale, mis toetavad õpilaste argumenteerimis- ja kriitilise mõtlemise oskust, samuti valmis tunnikavasid ja meetodeid nii meediapädevuse kui ka argumenteerimise valdkonnas (Eesti Väitlusselts, i.a).
- 2) Rahvusraamatukogu (i.a) on koondanud kokku mitmekülgseid info- ja meediapädevuse materjale, mis on nii õpetajatele kui ka õpilastele hõlpsasti kättesaadavad.
- 3) Very Verified (i.a) veebikursus sisaldab lühikesi teoriavideoid ja interaktiivseid teste, mille abil arendada õpilaste meediapädevust.
- 4) ERRi (i.a) portaali “Meediakriitika” ja projekti “Meediataip” – pakuvad meediaalaseid käsitlusi ning juhendeid turvalisemaks netikäitumiseks.
- 5) Mäng GoViral (i.a) asetab mängija valeinfo levitaja kingadesse ja näitab, milliste võtetega sotsiaalmeedias infot manipuleeritakse.
- 6) Eesti Päevalehe (i.a) faktikontroll toob päevavalgele valeinfo ning näitab praktiliselt, kuidas info usaldusväärsust kontrollida.

Need algatused näitavad, et õpetajatele on loodud mitmekülgseid ja praktilisi võimalusi meediapädevuse õpetamiseks. Blaubrück (2023) rõhutab, et õpetajate meediapädevus on oluline, et aidata lastel mõista ja analüüsida meedia mõju nende igapäevaelule. Seetõttu on ka vajalik, et õpetajad oleksid kursis kaasaegsete meedia väljakutsetega ja suudaksid siduda teooriat praktiliste ülesannetega. Eesti õpetajate meediapädevust on uurinud Blaubrück (2023), kelle sõnul vajab õpetajate kompetentsus sellel alal veel arendamist.

Tartu Ülikoolis on uuritud gümnaasiumi eesti keele kursuse “Meedia ja mõjutamine” rakendamist mitmest aspektist. Näiteks Ärm (2017) analüüsis oma töös tudengite meediapädevuse arengut eesti keele kursuse “Meedia ja mõjutamine” kontekstis. Maripuu (2016) tõi välja, kuidas filmide analüüs toetab kursuse eesmärke. Lokk (2014) käsitles oma töös diskursuseanalüüsi rakendatavust meediaõpetuses, tuginedes K. Aava ja Ü. Salumäe õpikule “Meedia ja mõjutamine”. Need uuringud näitavad, et kursusel on suur potentsiaal edendada õpilaste meediapädevust, kui seda rakendatakse tõhusalt ja ajakohaste meetoditega.

2. UURIMISKÜSIMUSED

Wardle ja Derakhshan (2017) rõhutavad, et meedia tarbimise ohud, sealhulgas valeinfo levik ja infokorratus, on tänapäeva noorte inforuumi ühed suurimad väljakutsed. Samal ajal toovad Livingstone (2004: 4) ning Scheibe ja Rogow (2011: 86) esile, et meediapädevus ei hõlma mitte ainult tehniliste oskuste omandamist, vaid ka kriitilist mõtlemist ja analüütilisi oskusi, mis aitavad noortel meedia mõjusid teadvustada ja nendega toime tulla.

Töö eesmärk on selgitada välja, kas ja kuidas vastab gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” noorte inforuumi vajadustele. Selleks uurisin töö teoreetilises osas noorte meediatarbimist ning ohte ja väljakutseid, millega nad inforuumis kokku puutuvad. Kaardistasin teadmised ja oskused, mida teismelised vajavad, et turvaliselt meediat tarbida. Samuti analüüsisin kursuse “Meedia ja mõjutamine” sisu ja ülesehitust, et mõista, kui palju see vastab tänapäeva noorte vajadustele.

Need teoreetilised lähtekohad juhatasid sisse uurimisküsimused, mille eesmärk on analüüsida, kuidas teoreetilised järeldused kajastuvad õpetajate kogemustes ja hariduspraktikas. Töös soovin leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Mis on õpetajate hinnangul noorte suurimad ohud ja väljakutsed inforuumis?
- 2) Milliseid oskusi ja teadmisi noored inforuumis turvaliseks toimetamiseks õpetajate arvates vajavad?
- 3) Kuidas vastab gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” õpetajate arvates noorte reaalsele inforuumi vajadustele?
- 4) Millised on õpetajate soovitusel kursuse “Meedia ja mõjutamine” arendamiseks?

3. METOODIKA

Bakalaureusetöö koostamisel kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi. Andmete kogumiseks viisin läbi 10 poolstruktureeritud intervjuud eesti keele õpetajatega. Selles peatükis annan ülevaate bakalaureusetöö valimist ning andmekogumis- ja andmeanalüüsimetodist.

3.1. Valim

Bakalaureusetöö valim on moodustatud sihipärase valimi põhimõtetel, mis kuulub mittetöenäosuslike valimite hulka (Rämmer, 2014). Valimi kujundamist alustasin Eesti gümnaasiumide esmase kaardistamisega. Toetusin koolide edetabelile, mis on koostatud 2023/2024 õppeaasta eesti keele riigieksami tulemuste põhjal (Pärnapuu, 2025). Nimekirja luues püüdsin kaasata koole, mis asuvad erinevates Eesti piirkondades ning mille riigieksami tulemused olid erineval tasemel. Eesmärgiks oli luua valim erinevat tüüpi koolidest (riigi-, munitsipaal- ja erakoolid), et tagada valimi mitmekesisus. Koolitüüpide jaotus põhineb koolipidaja staatusel: riigikool on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav kool, munitsipaalkool on kohaliku omavalitsuse (linna või valla) peetav kool ning erakool on eraõigusliku juriidilise isiku (mittetulundusühingu või sihtasutuse) asutatud kool (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

Algne valim oli märkimisväärselt suurem kui lõplik intervjuueeritute arv. Esmasesse valimisse kuulus 16 kooli, millest 11 olid munitsipaalkoolid, 4 riigikoolid ja 1 erakool. Koolid asusid Harju, Tartu-, Jõgeva-, Pärnu-, Saare-, Ida-Viru-, Põlva- ja Viljandi maakondades.

Peale esmase nimekirja koostamist helistasin kõikidesse koolidesse ning vestlesin gümnaasiumi õppejuhtidega, et selgitada välja, kuidas neil kursus “Meedia ja mõjutamine” on üles ehitatud ning kes seda ainet nende koolis õpetab. Paaril korral ei osanud õppejuht mulle infot koheselt anda ja palus, et helistaksin hiljem tagasi. Saadud nimede põhjal koostasın lõpliku nimekirja õpetajatest, kelle poole pöörduda. Kokku võtsin ühendust 19 pedagoogiga, kellele saatsin personaalsed e-kirjad, milles tutvustasin ennast, oma tööd ning ka plaanitavat intervjuud (vt. lisa 2). Vastused sain 13 õpetajalt, kellest kolm loobusid intervjuus osalemisest ajapuuduse tõttu.

Lõplik valim koosneb kümnest õpetajast, kes töötavad järgnevates koolides: 32. Keskkool, Lähte Ühisgümnaasium, Pelgulinna Riigigümnaasium, Pirita Majandusgümnaasium, Põltsamaa

Ühisgümnaasium, Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, Tartu Jaan Poska Gümnaasium, Tartu Kristjan Jaak Petersoni Gümnaasium, Vanalinna Hariduskolleegeium ja Võnnu Keskkool. Need koolid asuvad Harju-, Tartu-, Pärnu- ja Jõgevamaal. Intervjuus osales kaheksa naist ja kaks meest, kelle õpetajakogemus ulatus vähem kui aastast kuni üle 35 aastani. Ka kursuse “Meedia ja mõjutamine” õpetamise staaž on valimisse kuuluvatel õpetajatel väga erinev: mõned pedagoogid on andnud kursust “Meedia ja mõjutamine” alates selle kasutuselevõtust, teised aga alles esimest korda. Kaheksa õpetajat töötavad igapäevaselt koolis eesti keele ja kirjanduse õpetajatena. Kaks osalejat on aga külalisõpetajad, kelle põhiala või põhitöökoht ei ole seotud koolis õpetamisega. Mitmed õpetajad annavad lisaks veel ka teisi õppeaineid.

Töö seisukohalt ei ole intervjuueeritavate andmed (nimi, töökoht) olulised. Seega on õpetajate anonüümsuse tagamiseks vastavad andmed asendatud intervjuueeritava järjekorranumbriga. Need andmed on üksnes töö autorile teada.

Tabel 1. Valimisse kuuluvate õpetajate andmed kronoloogilises järjekorras (autori koostatud)

Kood	Intervjuu kuupäev	Sugu	Õpetajastaaž	Kursuse kogemus
Õ_1	06.03.2025	N	7 aastat	6–9 aastat
Õ_2	07.03.2025	N	10 aastat	1–2 aastat
Õ_3	17.03.2025	N	35 + aastat	10 + aastat
Õ_4	19.03.2025	N	14 aastat	10 + aastat
Õ_5	20.03.2025	N	6 aastat	6–9 aastat
Õ_6	20.03.2025	N	3 aastat	1–2 aastat
Õ_7	21.03.2025	M	10 aastat	10 + aastat
Õ_8	26.03.2025	N	5 aastat	1–2 aastat
Õ_9	27.03.2025	N	35 + aastat	10 + aastat
Õ_10	10.04.2025	M	vähem kui aasta	0 (õpetab ajakirjandust)

Ühe õpetajaga selgus pärast kontakti loomist, et ta ei õpeta mitte riikliku õppekava kursust “Meedia ja mõjutamine”, vaid kooli enda loodud ajakirjanduse ainet. Kuigi see tähendas, et ta ei

vastanud minu valimikriteeriumile, mille kohaselt kõik osalejad peavad 2024/2025 õppeaastal õpetama kursust “Meedia ja mõjutamise”, otsustasin siiski ka tema valimisse kaasata. Seda põhjusel, et ta õpetab meediaga seotud teemasid gümnaasiumiastmes ning tema vaated pakkusid sisulist täiendust teiste õpetajate kogemustele.

3.2. Andmekogumismeetod

Andmete kogumiseks kasutasin kvalitatiivset lähenemist, mille käigus viisin läbi kümme poolstruktureeritud individuaalintervjuud. Valin sellise lähenemise, sest see sobis minu intervjuu eesmärkidega ning võimaldas ühendada nii struktureeritud kui ka struktureerimata intervjuude eeliseid (Lepik jt, 2014). See andis mulle võimaluse kasutada varem koostatud intervjuukava (vt. lisa 3), säilitades paindlikkuse – vajadusel sain esitada täiendavaid küsimusi või muuta teemade järjekorda vastavalt vestluse kulgemisele (Lepik jt, 2014).

Kõik intervjuud olid individuaalsed ja standardiseerimata. Intervjueeritavatel oli vabadus vastata küsimustele oma sõnadega ning endale sobivas tempos (Lepik jt, 2014). Selline lähenemine võimaldas luua usaldusväärse ja avatud õhkkonna, mis soodustas ausate, sisukate ja isiklike vastuste kogumist (Lepik jt, 2014).

Intervjuukava koostamisel lähtusin nii uurimistööküsimustest kui ka noorte meediapädevuse arendamise võtmevaldkondadest. Intervjuu eesmärk oli kaardistada õpetajate praktikad ja arusaamad gümnaasiumikursuse “Meedia ja mõjutamine” läbiviimisel. Lähtudes Lepiku jt (2014) soovitusel, jaotasin küsimused temaatiliste plokkide kaupa.

Kõik intervjuud viisin läbi Zoomi keskkonnas. Intervjuude pikkused varieerusid vahemikus 26–74 minutit. Erinevused tulenesid sellest, kui pikalt õpetajad teemadel peatuda soovisid ning kui põhjalikult oma mõtteid jagasid. Kõikide intervjuude salvestamiseks kasutasin diktofonirakendust nimega Voice Memos. Enne salvestamist küsisin intervjueeritavalt selleks luba ning selgitasin, miks see edasiseks andmetötluseks vajalik on. Samuti selgitasin, kuidas andmeid käsitlen – kõik vastused on anonüümsed, töös ei maini ühegi intervjueeritava nime ning kõik helifailid ja transkriptsioonid kustutan peale töö kaitsmist. Intervjueeritavad isikud on teada üksnes mulle ning neid ei ole võimalik seostada ühegi kooli ega konkreetse õpetajaga. Kordasin ka üle, et intervjuu osalemine on vabatahtlik ja vajadusel saab intervjuu katkestada kui intervjueeritav seda soovib

(Lepik ju, 2014). Enne päris intervjuude juurde asumist viisin läbi ka prooviintervjuu, et katsetada küsimusi. Selle intervjuu tulemusi ma töös ei käsitle, sest õpetaja, kellega vestlesin, ei anna hetkel enam kursust “Meedia ja mõjutamine”.

Peale eelnevalt mainitud lühikest sissejuhatust, tutvustasin intervjuueeritavatele oma uurimistöö teemat ja eesmärgi. Samuti andisin õpetajatele võimaluse esitada täpsustavaid küsimusi või jagada esmaseid mõtteid käsitletava teema kohta. See aitas luua avatud ja usaldusliku õhkkonna.

Intervjuu esimeses osas keskendusin õpetajate tausta ja varasema kogemuse kaardistamisele. Eesmärgiks oli koguda taustainfot kasutades lihtsamaid ja soojendavaid küsimusi. Seejärel andsin õpetajatele võimaluse kirjeldada kursuse “Meedia ja mõjutamine” sisu ja tundides käsitletavaid teemasid. Uuris, milliseid teemasid õpetajad oluliseks peavad, kuidas nad tõlgendavad riikliku õppekava sisu ning kas nad tunnevad, et kursus vastab tänastele infopädevuse nõuetele. Sellele järgnes plokk noorte tänapäeva inforuumi vajaduste ja ohtude kohta, kus vestlused muutusid isiklikumaks ja kogemuspõhisemaks. Soovisin teada, kuidas õpetajad mõtestavad noorte meediatarbimist ning millised ohud ja võimalused nende hinnangul inforuumis eksisteerivad. Viimane osa keskendus kursuse mõjule ja arendamisvõimalustele. Küsisin, kuidas õpetajad kursuse olulisust hindavad, millist tagasisidet nad on õpilastelt saanud ning mida muudaksid kursuse sisu/ülesehituse juures. Intervjuu lõpetasin avatud küsimusega, mis andis võimaluse intervjuueeritavatel jagada täiendavaid mõtteid ja kogemusi.

Selline ülesehitus võimaldas mul intervjuud hoida fookuses ning samas säilitada ka paindlikkus. Kõik vestlused kulgesid pigem vabas vormis. Seega oli kava kohandamine ja lisaküsimuste küsimine vastavalt olukorrale igati abiks.

Kuigi veebipõhiste intervjuudega on üldjoones võimalik järgida näost-näkku kvalitatiivse uurimuse põhimõtteid, siis võivad nendega kaasneda ka ootamatud tehnilised väljakutseid (Murumaa-Mengel, 2020). Ka minu andmekogumisprotsessi käigus esines kahel korral probleeme. Ühel korral ei olnud intervjuueeritavat kuulda, mistõttu tuli otsida alternatiivne tehniline lahendus – selleks kulus ligikaudu 15 minutit. Teisel juhul takistas tehniline rike intervjuueeritava kaamera kasutamist ning kogu intervjuu toimus ilma videopildita. Mõlemas olukorras suutsime siiski intervjuu edukalt lõpule viia ning need takistused ei mõjutanud minu hinnangul vastuste sisukust ega vestluse kulgu.

3.3. Andmeanalüüsimetod

Intervjuude transkribeerimiseks kasutasin veebipõhist transkriptsiooni keskkonda tekstiks.ee, kuhu laadisin kõik helifailid. Hiljem kuulasin salvestused veel üle ning toimetasin teksti keeleliselt, sest automaatne transkriptsioon ei olnud täpne ning osad laused jäid arusaamatuks. Iga transkriptsiooni koostamine võttis keskmiselt aega 2,5 tundi. Kokku sain 118 lehekülge transkribeeritud teksti (kirjastiil Times New Roman; tähesuurus 12; reavahe 1,5). Keskmiselt tuli iga intervjuu kohta 11 lehekülge transkriptsiooni. Kokku oli 10 transkribeeritud intervjuud.

Pärast intervjuude transkribeerimist alustasin andmete analüüsi. Kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldas keskenduda teemadele, mida intervjuueeritavad oma vastustes oluliseks pidasid, ja nende selgitustele (Kalmus jt, 2015). Samuti on sellist analüüsimetodit soovitatud kasutada, kui olemasolevaid uuringuid vastava teema kohta on vähe (Vears ja Gillam, 2022). Andmete analüüsimisel kasutasin induktiivset lähenemist, kus teemad ja mustrid kujunesid välja intervjuueeritavate vastuste põhjal, mitte eelnevalt paika pandud kategooriate alusel (Kalmus jt, 2025).

Intervjuude analüüsimisel lähtusin eelkõige töö uurimisküsimustest. Jaotasin kõik transkribeeritud intervjuud värvikoodide abil temaatilisteks osadeks: rohelise värviga märkisin taustainfo; punase värviga tähistasin vastused, mis käsitlesid esimest uurimisküsimust; sinise värviga tähistasin vastused, mis puudutasid teist uurimisküsimust; kollase värviga tähistasin vastused, mis seostasid kolmanda uurimisküsimusega; lilla värviga tähistasin vastused, mis sisaldasid vääruslikku infot, kuid ei sobitunud otseselt ühegi uurimisküsimuse alla. Joonisel nr 1 on näha, kuidas see transkriptsioonis välja nägi. Selline visuaalne ja temaatiline lähenemine aitas mul selgelt jälgida, kuidas õpetajad eri teemadele vastasid ning lihtsustas vastuste võrdlemist eri intervjuudes. Samuti võimaldas see tuua esile uusi ja ootamatuid mõtteid, mis polnud küll otseselt uurimisküsimustes sõnastatud, kuid rikastasid analüüsi sisuliselt (Kalmus jt, 2015).

Õ: Meil on suured klassid. Ütleme, et enamasti on 30 pluss õpilast. Mul on viis gümnaasiumiklassi, kõik on praegu üheteistkümnendas, nii et kõigiga on mul hetkel seesama kursus käsil.

I: Selge, aga rääkides ka täpsemalt kursusest “Meedia ja mõjutamine”, siis uuriksin, mil määral see kursus Teie arvates noortele oluline on?

Õ: No ma arvan, et see on üha olulisem. Kui ta 2011. aastal tuli, siis mina olin juba seda meelt, et tegelikult see on väga vajalik. Kõik see ümbritseb noori ja kõik seased ohud ja probleemid vajavad tegelikult ikkagi sellist süsteemset õpetust. Tookord, kui see kursus õppekavasse tuli, siis mul oli mõne vanema kolleegiga tegelikult selliseid erimeelsusi, kes pidasid seda esialgu selliseks aja raiskamiseks või selliseks natuke meelelahutuslikuks osaks eesti keele õppest.

Joonis 1. Värvikoodid transkriptsioonis. Allikas: autori isklikud märkmed

Inspiratsiooni ammutasin ka juhtumipõhisest ehk horisontaalsest analüüsiviisist. See võimaldas mul vaadelda sama teemat puudutavaid vastuseid eri intervjuudes (Kalmus jt, 2015). Nii sain võrrelda, millised on õpetajate ühised arusaamad ja milles nende kogemused erinevad. Samuti võimaldas see analüüsimeetod esile tuua haruldasemad ja tähelepanuväärsemad seisukohad, mis standardiseerituma lähenemisega võivad varju jääda (Kalmus jt, 2025).

Kvalitatiivse sisuanalüüsi suurimaks tugevuseks on selle paindlikkus ja tundlikkus detailide suhtes – see võimaldab uuritavat nähtust käsitleda põhjalikult ja mitmekülgselt, ilma seda lihtsustamata (Kalmus jt, 2015). Erinevalt kvantitatiivsest lähenemisest ei taotle see üldistust, vaid võimaldab keskenduda ka üksikutele juhtumitele ning harva esinevatele seisukohtadele, mis võivad anda uurimisteamale olulise lisakihi (Kalmus jt, 2015). Seetõttu sobis see analüüsiviis minu tööle hästi, kuna õpetajate kogemused, arusaamad ja praktikad olid oma olemuselt erinevad ja individuaalsed. Samas tuleb arvestada võimalusega, et uurija võib tahtmatult kalduda subjektiivse või valikulise tõlgenduse poole (Kalmus jt, 2015). Selle riski vältimiseks hoidsin kogu analüüsi vältel selge fookuse oma uurimisküsimustel ja järgisin läbipaistvat ning järjepidevat töökorraldust. Usun, et selline lähenemine aitas mul tagada töö usaldusväärsuse ja analüüsisisulise tasakaalu.

4. TULEMUSED

Järgnevat alapeatükkides toon esile kümne intervjuu tulemused. Andmed põhinevad õpetajate subjektiivsetel hinnangutel ja kogemustel. Tulemusi illustreerivad väljavõtted intervjuudest. Peatüki kõik tsitaadid on anonümiseeritud, et kaitsta intervjuueeritavate anonüümsust. Alapeatükid lähtuvad uurimisküsimustest.

4.1. Õpetajate hinnangul noorte suurimad inforuumi ohud ja väljakutsed

Intervjuudest selgus, et õpetajad tajuvad noortel erinevad ohte ja väljakutsed, millega inforuumis kokku puututakse. Digikeskkonnas orienteerumine nõuab nii kriitilist mõtlemist kui ka meediateadlikkust. Õpetajate hinnangul on noored kergesti mõjutatavad. Sageli on nad väsinud info üleküllusest ega taju, kuidas neid suunatakse. Alapeatükis käsitlen olulisemaid probleeme ja ohte, millega noored igapäevaselt silmitsi seisavad.

Infotulv ja infomüra

Kõik pedagoogid tõid üksmeelselt välja, et noori ohustab info üleküllus. Erinevat teavet tuleb pidevalt peale nii sotsiaalmeediast, uudisteportaalidest kui ka suhtluskanalitest. Sellises pidevas ja pealetükkivas infovoos on noortel keeruline orienteeruda, mis omakorda väsitab neid ning raskendab olulise info leidmist. Samuti toodi välja, et see mõjub koormavalt nende vaimsele tervisele ning raskendab keskendumisvõimet ja eneseväljendust.

Õ_6: “Sotsiaalmeediasse ilmub iga hetk nii palju uut informatsiooni ja noortel on raske aru saada, mis on usaldusväärne ja mis mitte.”

Infohulga kasvades väheneb sageli ka selle kvaliteet. Mitmed õpetajad märkisid, et noortel on keeruline eristada vajalikku infot ebavajalikust. Ka meediasisu kriitiliselt mõtestamine on esile toonud märkimisväärseid murekohti. Ümbritsevas müras ei ole lihtne leida usaldusväärset ja selget teavet. Samuti tõid osad õpetajad välja, et meediasisu tootmine on muutunud väga lihtsaks ja kiireks. Pea igaüks saab vähese vaevaga avaldada igasugust infot. Kvaliteet ei pruugi sellisel juhul alati prioritseeritud olla. Seetõttu on oluline suunata noori kriitiliselt mõtlema ja mõistvalt infot tarbima.

Õ_6: “Seda meediat on praegu nii tohutus koguses, arvestades informatsiooni hulka, mis meil on ja kui kergelt on võimalik meedia sisu tegelikult toota.”

Õpetajad usuvad, et kooli roll on noortele õpetada keerulises infomaailmas toime tulekut. Oluline on, et nad oskaksid infot selekteerida ja hinnata selle usaldusväärsust. Samuti on tähtis, et õpilased mõistaksid, kuidas infomüra mõjutab ümbritsevat keskkonda.

Kallutatud ja mõjutamine

Teise olulise teemana tõid intervjueritud õpetajad esile meediasisu kallutatuse ja varjatud mõjutusvõtted. Info, mis noorteni jõuab, ei ole tihti neutraalne. Sageli püütakse mõjutada nii tarbija käitumist kui ka suunata tema valikuid. Tänapäeva ühiskonnas, mil sisuturundus on kiirelt edasi arenenud, on noortel raske eristada nii arvamust, peidetud reklaami kui ka manipulatsiooni. Õpetajad on tähele pannud, et ka valeinformatsiooni ei tunta ära. Sageli arvatakse, et kui osa loost on usutav, siis kogu sisu on automaatselt tõene.

Õ_9: “Kõige paremini ju töötavad sellised valed, kus on natukene tõtt sees. (...) Noortel puudub oskus mõista, kust info tuleb ja kuidas rääkijad ise on sellega seotud.”

Õpetajate hinnangul on eriti murettekitav, et mõjutusviise kasutatakse järjest osavamalt. Sageli mängitakse nii lugeja tunnete kui ka emotsioonidega. Pedagoogid toonitasid, et suuremat rõhku peaks panema erinevate mõjutusvõtete äratundmisele. Oluline on õpilastele rõhutada, et kõike nähtut-kuuldut ei tasu tõe pähe võtta. Samuti peavad nad oskama selgitada, kes on sõnumi edastaja ja mis on tema huvi.

Osad intervjueritavad pöörasid tähelepanu ka mõjuisikute kasvavale rollile. Noored järgivad igapäevaselt väga erinevaid mõjuisikuid, kelle vaated lähevad neile tugevalt korda. Klassides on esinenud olukordi, kus mõne mõjuka isiku vaated on tekitanud tõsiseid vaidlusi.

Õ_4: “Andrew Tate’i puhul oli näha, et mõnedes klassides olid fännid. (...) Tüdrukud ja poisid läksid siis oma vaadetega ja hoiakutega lahku. (...) Tekkis selline terav, aga argumenteeritud, diskussioon.”

Noorte seas üheks mõjukas arvamusiidriks on Andrew Tate. Kuigi tema nimi ei pruugi kõigile õpetajatele tuttav olla, siis on ta vägagi populaarne noorte seas. Ühe pedagoogi sõnul on Tate'i väljaütlemised tekitanud klassides tugevat polariseerumist, mis omakorda on viinud teravate aruteludeni.

Allikakriitilisus

Üle poole intervjueritud õpetajatest pidas vajalikuks rõhutada, et noored ei oska infoallika usaldusväärsust hinnata. Tihti aetakse omavahel segamini platvorm ja allikas – näiteks peetakse Facebooki või Instagrami infoallikaks, kuigi need on lihtsalt vahendajad. Noored ei mõista meediatekstide päritolu, ega pööra erilist tähelepanu info loojale ning selle kontrollitavusele.

Õ_1: “Nad alguses ütlevadki, et allikas on Facebook, aga Facebook ei ole tegelikult ju allikas. Facebook on vahendaja.”

Mitmed õpetajad leidsid, et noorte oskus leida allikaid, on hetkel veel kehvapoolne. Haruldaseks peeti ka info kontrollimist erinevatest allikatest. Sageli loevad noored vaid üksikuid artikleid või vaatavad lühikesi videoklippe, ilma et otsiks täiendavat konteksti või alternatiivseid seisukohti. Selline pealiskaudsus võib süvendada eksiarvamusi ning manipulatsiooni. Kuigi tegemist on aeganõudva ja järjepidevust vajava protsessiga, siis näevad õpetajad selles suurt väärtust.

Õ_5: “Vaatame ka portaali Uued Uudised. (...) Ma proovingi suunata, et õpilastel endil tekiks küsimus ja kahtlus, et kas see ikkagi on päris ajakirjandus või mitte.”

See näide illustreerib, kuidas õpetajad püüavad ärgitada õpilasi kriitiliselt mõtlema ka pealtnäha usaldusväärse sisu üle. Oluline pole ainult info sisu vaid ka selle esitusviis, ülesehitus ja allikate paiknemine. Allikakriitilisus ei tähenda üksnes valeinfo tuvastamist vaid ka oskust küsida, et kes ja miks lõi info.

Infomull ja kõlakamber

Pooled intervjueritavad tõid murekohana välja, et algoritmid loovad sotsiaalmeedias isikupärastatud infomulle, mis tugevdavad olemasolevaid hoiakuid ja uskumusi. Õpetajate hinnagul on paljud noored lõksus kõlakambrites, kus näevad vaid nende olemasolevaid arvamusi

kinnitavat sisu. See kitsendab aga tunduvalt õpilaste silmaringi ja takistab neil mõista erinevaid vaatenurki ning laiemat pilti enda ümber.

Õ_1: “Oluline on, et noor ei jääks oma mulli kinni, vaid näeks laiemat pilti enda ümber. (...) Vaataks, mida teine pool ütleb ja oleks kursis, millega ta võitleb.”

Veel toodi välja, et õpilased tihti ise ei teadvusta endale, kuidas algoritmid töötavad. Nad ei mõista, kuidas nende isiklikud valikud ja varasemad eelistused mõjutavad neile kuvatavat sisu. Seepärast on äärmiselt oluline õpilastele tutvustada, kuidas erinevad sotsiaalmeedia platvormid töötavad ja millist rolli mängivad seejuures algoritmid.

Õ_7: “Algoritmidega võib kergelt tekkida oht, et kaotadki süsteemi ära ega hooma, mis sind ümbritseb või millega tegelikult kokku puutud.”

Valdav osa õpetajatest püüab tundides teadlikult juhtida noorte tähelepanu inforumidele, kus nad igapäevaselt viibivad. Teema käsitlemiseks kasutavad pedagoogid erinevaid arutelusid ja praktilisi ülesandeid. Eesmärk on panna õpilased märkama ja kriitiliselt analüüsima omaenda meedia tarbimisharjumusi.

Meedia kui meelelahutus

Murekohana tõid pea kõik õpetajad välja, et noored tarbivad meediat peamiselt just meelelahutuslikel eesmärkidel. Üldjoones väldivad õpilased tõsisema sisuga meediakajastusi ning kui uudiseid ka jälgitakse, siis ei tehta seda info kogumise eesmärgil. Pigem tarbitakse sisuloojate loodud sisu ja voogedastusplatvorme, kus uudiseid ja analüütilist sisu leidub harva. Selle tõttu puudub noortel ka oskus süvendada keerulisematesse temadesse ja vajaka jääb üldine teadlikkuses ühiskonnas toimuva vastu. Osa intervjuueeritud õpetajatest tõid välja, et üldine uudishimu meedias toimuva vastu on paljudel noortel hetkel puudulik. Tegemist on passiivsuse või soovimatusega toimuvaga suhestuda ning pedagoogide sõnul on noortel sellises olukorras kergem seda kõike lihtsalt vältida.

Õ_2: “Tänapäeva noored ei vaata televiisorit ega kuula raadiot sellisel viisil. (...) Seda tehes ei ole nende eesmärk sealt ajakirjanduslikku sisu saada. Nende jaoks on meedia ennekõike meelelahutusliku sisu jaoks.”

Mitmed õpetajad märkisid, et noored eelistavad just sisuloojaid ja lühiformaadis meediasisu, mis ei nõua suurt süvenemist. Eelkõige lähevad õpilastele peale isiklikumad ja emotsionaalsemad lood. Paari õpetaja sõnul aitavad sellised teemad vahel ka luua silla tõsistemate teemadega.

Õ_5: Need inimesed, keda nad tunnevad, kõnetavad neid väga. (...) Analüüsisime Märt Avandi Pealtnägija videot (...) See mõjus neile väga.”

Noortes huvi äratamiseks on oluline siduda omavahel nii meelelahutuslik kui ka informatiivne sisu. Toetudes intervjueeritud õpetajate kogemustele, siis mõistlik oleks tundides kasutada noortele tuttavaid inimesi ja olukordi. Arutledes teemade üle, mis noori päriselt kõnetavad, on võimalik ka suunata neid mõtestatud meediatarbimise poole.

Nutisõltuvus ja keskendumine

Nutiseadmete igapäevane ja sage kasutamine on samuti teema, mille mitmed õpetajad ühiselt välja tõid. Intervjueeritavad mainisid, et noored veedavad nutiseadmetes tunde, sageli ise märkamata, kui palju aega on tegelikult möödunud. Paljudel juhtudel ei suudeta piirduda lühiajalise kasutusega ning telefon haarab tähelepanu ka õppetegevuse ajal. Õpetajate sõnul võtavad noored nutiseadmes veedetava aja enamasti just puhkehetkede ning undetundide arvelt. See mõjutab aga omakorda nii nende keskendumisvõimet, une kvaliteeti kui ka üldist heaolu.

Õ_3: “Korraks lähevad sinna ning järgmine hetk on kolm tundi läinud. (...) Uurides, et mis kasu nad sealt said, siis sageli ütlevad, et oi ma niisama lõõgastuseks.”

Samas tõid paar õpetajat esile, et leidub ka neid noori, kes ei kasuta nutiseadmeid või teevad seda vägagi teadlikult. Tegemist on küll vähemusega, aga neid siiski leidub. Enamiku puhul on siiski digikeskkonnas viibimine juba nii harjumuslik, et selle mõjusid ei osata märgata.

Õ_4: “On neid õpilasi, kes istuvad TikToki viis kuni kuus tundi, aga samas on ka õpilasi, kes on null ja on ka neid, kellel polegi üldse nutitelefonit.”

Nutiseadmete kasutamise teemale on ka koolitundides palju tähelepanu pööratud. Meediatarbimise kaardistamiseks ja inforuumi paremini mõistmiseks on õpetajad viinud noortega läbi erinevaid

ülesandeid. Näiteks viib üks õpetaja iga aasta õpilastega läbi meediavaba päeva, mil tuleb 24 tundi teadlikult vältida igasugust kokkupuudet meediaga. Palju on teemaga seotult loetud ja ka arutletud. Lisaks on õpetajad loonud mitmekesiseid praktilisi harjutusi ja katseid. Läbi selliste tegevuste soovivad õpetajad panna noori märkama erinevaid mustreid ja seoseid, mis tekivad nutiseadet kasutades.

Lisaks on mitme õpetaja sõnul tundides jutuks tulnud ohud, mis kaasnevad liigse ekraaniajaga. Peamiselt on keskendutud just nõrgemale süvenemisvõimele ja kehvemale lugemisoskusele. Mitmed intervjueeritavad peavad oluliseks, et noored mõistaksid, kuidas nutiseade nende ajutegevust ja õppimisvõimet mõjutab.

Õ_4: “Kui õpilasel on väga keeruline lugeda, siis minu esimene küsimus on, et kui palju sa vaatad telefoni? Mitu tundi sa oled TikTakis?”

Õpetajate hinnangul on sellise tarbimise mõju alateadlik ja pidev. Kuigi osa noori suudab endale piire seada, on siiski hulk õpilasi, kelle jaoks võib see muutuda probleemiks. Klassides on arutatud, kuidas ära tunda liigse sõltuvuse märke – nii enda kui ka teiste puhul – ja mida sellisel juhul ette võtta. Näiteks juhitakse õpilaste tähelepanu olukordadele, kus keegi perekonnast võib kannatada liigse meediatarbimise tõttu ning arutatakse, kuidas sellistes olukordades reageerida ja millist abi tuleks pakkuda.

Õpetajate hinnangul seisavad noored silmitsi mitmete infohügieeni ohtudega. Nendeks on nii liigne infotulv, kallutatud, allikakriitilisuse puudumine, algoritmide tingitud infomullid, meedia tajumine vaid meelelahutusena kui ka nutiseadmete liigtarbimine. Kõik need aspektid raskendavad noorte võimet kriitiliselt mõelda ja maailmast adekvaatset pilti kujundada. Õpetajate sõnul peab kool looma keskkonna, kus teadlik meediakasutus ja infopädevus kujunevad loomulikuks osaks õppeprotsessist. Selleks tuleb arendada oskust küsida, võrrelda, seoseid luua ja omaenda meediakasutust teadvustada ning vajadusel ka korrigeerida

4.2. Õpetajate hinnangul noortele vajalikud inforuumis toimetamise oskused ja teadmised

Noored viibivad igapäevaselt infotihedas keskkonnas, kus orienteerumine pole lihtne. Õpetajate hinnangul vajavad õpilased mitmekesiseid oskusi, et mõista, hinnata ja luua meediasisu turvaliselt ning teadlikult. Intervjuudes tõid õpetajad välja oskused ja teadmised, mida nad peavad olulisteks, et noored suudaksid tänapäeva inforuumis toime tulla. Järgnevalt käsitlen neid oskusi teemade kaupa, lähtudes õpetajate kogemustest ja tähelepanekutest.

Lugemis- ja kirjutamisoskus

Pea kõigi õpetajate hinnangul on noorte funktsionaalne lugemis- ja kirjutamisoskus jäänud ajaga järjest nõrgemaks. Noored tarbivad meediat peamiselt kiirelt ja pealiskaudselt. Populaarsed on kümnesekundilised videod ja lühikesed sõnumid. Õpetajad leidsid, et see mõjutab negatiivselt noorte võimet süveneda pikematesse tekstidesse ja analüüsida keerukamaid teemasid.

Õ_1: “Noored elavad sellises maailmas, kus on lihtsalt 15-sekundilised videod ja 150 tähemärgilised sõnumid. Nad ei oskagi teha sellist seostatud ladusat teksti, kui nad ei saa seda kuskil harjutada.”

Intervjueritud õpetajatest pooled tõdesid, et noorte kirjalik väljendusoskus on lihtsustatud ja kohati lohakas. Paljud noored ei oska kirjalikult oma mõtteid selgelt ja loogiliselt edastada. Mitmed õpetajad leidsid, et kirjaliku eneseväljenduse arendamiseks peaks kursustel olema rohkem struktureeritud kirjutamise harjutusi. Nii paraneks tekstide ülesehitus kui ka oskus edastada sõnum erinevatele sihtrühmadele. Samuti parandaks see ka nende edasist akadeemilist toimetulekut kõrgkoolis – ühe õpetaja hinnangul, kes on tegev ka ülikoolis, on oluline, et ülikooli suundudes oskaksid õpilased kirjutada ja mõtestada oma teksti tervikuna.

Pelgalt tehnilistest oskustest aga ei piisa. Õpilastes tekitab raskusi ka tekstimõistmine. Valdav osa intervjueritavatest tõi esile, et tihti õpilased loevad küll teksti läbi, aga sisust nad tegelikult aru ei saa. Teksti tähendus jääb neil mõistmatuks ja nad ei suuda eristada olulist ebaolulisest. See raskendab aga meediatekstide kriitilist käsitlemist ja võib õpilased viia valede järeldusteni.

Seepärast tõdesid mitmed õpetajad, et kodutööks pole noortele mõistlik pikemaid ja keerulisemaid tekste jätta.

Õ_10: “Koitu neile selliseid pikemaid, tummisemaid tükke, ei ole väga mõistlik anda. Siis nad, kas variant A ei tarbi seda või ei loe seda või siis variant B lihtsalt mõni asi jääb segaseks ja siis ka loobuvad lugemisest.”

Toetudes õpetajapraktikale, leidsid mitmed pedagoogid, et selliseid tekste on parem kollektiivselt lugeda ning analüüsida klassiruumis. Seda just seepärast, et koolis on noorte tähelepanu rohkem koondunud ja vajadusel saavad noored lisaküsimusi küsida. Kodus kipuvad keerulisemad tekstid õpilastel jääma poolikuks või üldse lugemata.

Visuaalse meedia mõistmine ja analüüsimine

Kuigi õpetajad rääkisid palju noorte tekstimõistmise ja kirjutamisoskuse arengust, jäi intervjuudes tagasihoidlikumalt kõlama visuaalse meedia käsitus. Vaid üksikud õpetajad puudutasid sisu visuaalset poolt (pilditöötlus, meemid, videod). Põhjalikku arutelu näiteks fotode manipuleerimise, süvavõltsingu, või kontekstist välja rebitud videote mõjust ei kõlanud. Samas on just need visuaalsed vormid sotsiaalmeedias laialdaselt levinud ja mõjutavad tugevalt noorte arusaamu tegelikkusest. Õpetajate tagasihoidlik fookus sellele teemale võib viidata vajadusele pöörata rohkem tähelepanu mitte ainult teksti mõistmisele vaid ka visuaalse info kriitilisele hindamisele ning konteksti tajumisele.

Meediast eemaldumine

Mõned õpetajad täheldasid, et osa noortest väldib teadlikult meediat. Selle põhjuseks peetakse väsimust ja info liigsust. Samuti võib põhjuseks olla ka negatiivne foon, mida tajutakse kurnavana.

Õ_1: “Mõned noored on muutunud võib-olla isegi küüniliseks, nad ei usu enam mitte midagi. Igalt poolt tuleb nii palju negatiivset ja segast infot, et lihtsam ongi kapselduda kuskile oma mulli. (...) Siis tehaksegi selliseid pause või paaste, et natukene vaimsele tervisele tähelepanu pöörata.”

Kuigi ajutine eemaldumine võib olla kasulik, siis on õpetajate sõnul oluline, et noored ei tõmbuks täielikult infotehnoloogist välja ega hakkaks meediat vältima. Vastasel juhul tekib oht jääda kinni omaenda kitsasse infomulli ja kaotada kontakt ümbritsevaga.

Meedias kaasa löömine ja ohud

Õpetajad peavad oluliseks, et noored mõistaksid ka oma rolli meediamaaailmas. Meedia ei ole ainult midagi, mida tarbida. Igaüks saab ise olla ka sisulooja, arvamuse avaldaja või ühiskondlikku arutellu panustaja. Õpetajate hinnangul jääb see aspekt tihti noortele märkamatuks ja nad ei pruugi end selles osas teadlikult positsioneerida, nähes end vaid passiivsete tarbijatena.

Õ_1: "Tavaline on, kus 30-st õpilasest ainult üks või kaks toovad välja, et nad näevad ennast meedias aktiivsete osalejatena."

Paar õpetajat näeb sotsiaalmeediat kui head tööriista, mille vahendusel end esitleda. Õpetajad soovivad anda edasi mõtte, et oluline pole pelgalt enda varjamine, vaid pigem läbimõeldud ja sisuline osalemine. Nii saab ka teha oma hääle kuuldavaks. Ühe õpetaja sõnul ei tohiks sotsiaalmeediat vältida vaid tuleks osata see enda kasuks tööle panna.

Kuid sellele on ka vastuväiteid. Mitmed õpetajad tõid välja, et noored ei mõtle, mis kuvandi nad sotsiaalmeedia vahendusel endast loovad. Nad ei taju, et üks postitus või väljaütlemine võib otseselt mõjutada nende tulevikku. Seetõttu on mitmed õpetajad pidanud oluliseks klassiruumis tegeleda teemadega nagu enesekuvand, rollide loomine ja isikliku identiteedi esitamine meedia vahendusel.

Õ_3: "Me ikka räägime nendest lugudest, et kuidas keegi kas jäi tööle võtmata mingisuguste andmete või väljaütlemiste pärast, mis on tehtud isiklikul sotsiaalmeediakontol. (...) Et nad mõistaksid, et mis pildi endast jätavad ja mida teised sellest välja loevad."

Tundides suunavad õpetajad noori mõtlema kuvandi peale, mida nemad endast loovad. Selleks on õpetajad erinevaid praktilisi harjutusi kasutanud. Näiteks on palutud õpilastel ette kujutada end blogijana või suunamudijana ning mõelda, milliseid sõnumeid ja väärtusi nad läbi selle rolli edastaksid. Sellised harjutused panevad mõtlema, millist sõnumit ta endast välja saadab ja milliseid väärtusi kannab.

Üks õpetaja on kasutanud ülesannet, kus noored peavad analüüsima oma enda Instagrami kontot ning uurima, milliseid rolle nad erinevates kontekstides esitavad. Õpetaja sõnul on sellisteks ülesanneteks oluline valida platvorm, mida noor tunneb ja kus ta aktiivne on. Toetudes selle õpetaja kogemusele, siis mida sügavam on noorel kokkupuude analüüsitava platvormiga, seda põhjalikum ta oma töös ka on.

Tehnilised oskused ja meediapädevus

Mitme õpetaja hinnangul on noorte üldine digipädevus hetkel veel nõrgapoolne. Nutiseadmeid kasutatakse oskuslikult vaid mängude mängimiseks ja sotsiaalmeedias suhtlemiseks. Paljud noored ei oska veel meediamaastikul orienteeruda.

Õ_8: “Üldine digipädevus on tegelikult kehvapoolsem. (...) Mängida telefonis nad oskavad, aga midagi muud nagu arvutiga või telefoniga teha nad väga ei oska.”

Üllataval kombel on palju problemaatikat tekitanud arvamused ja uudise eristamine. Paari õpetaja sõnul ei mõista noored, millal on tegu faktiga ja millal arvamusega. Intervjueeritavate sõnul võib juhtuda, et isegi siis, kui artikli juures on selgelt märgitud, et tegemist on arvamusega, käsitlevad õpilased seda ekslikult uudisena. Samuti ei olda teadlikud erinevatest digiohtudest. See muudab noored haavatavaks väärinfo ja manipulatsioonide suhtes.

Õ_4: “Kurb on näha, et peale pikka tööd esitavad nad vahest siiani lauseid, mis on arvamus, faktina.”

Mitmed õpetajad rõhutasid, et meediapädevus ei piirdu ainult sisu mõistmisega. See hõlmab endas ka teadlikkust isikuandmete kaitsest, petuskeemidest ja muudest turvariskidest. Kuna ohud võivad tabada kõiki, nii noori kui ka täiskasvanuid, siis on oluline neist juba varakult noortele rääkida. Õpetajad leidsid, et vaid sedasi on võimalik kujundada neist vastutustundlikud ja teadlikud meediatarbijad.

Õ_9: “Noh, nii noori kui ka täiskasvanuid ikkagi tuleb õpetada, et kuidas hakkama saada selles info virvarris, kus varitsevad erinevad ära kasutamised ja igasugused petuskeemid.”

Õpetajate hinnangul vajavad noored laiapõhjalisi oskusi, et orienteeruda tänapäeva digikeskkonnas. See eeldab nii funktsionaalseid lugemis- ja kirjutamisoskusi kui ka visuaalse ja

tehnilise meedia mõistmist. Samavõrd olulised on eneserefleksioon, teadlik osalemine meedias ja oskus tunda ära ohte. Koolil on kandev roll nende oskuste arendamisel, pakkudes noortele keskkonda, kus kriitiline mõtlemine, turvalisus ja meediateadlikkus saavad kasvada. Samuti peab tõdema, et inforuumis hakkama saamiseks ei piisa vaid teadmistest või reeglitest. Vaja on ka huvi, iseseisvat mõtlemist ja oskust märgata suuremat pilti.

4.3. Kuidas toetab kursus “Meedia ja mõjutamine” õpetajate hinnangul noorte inforuumi vajadusi?

Kõik intervjuudes osalenud õpetajad olid ühel meelel, et meedia õpetamine noortele on tänapäeva maailmas äärmiselt vajalik. Noored elavad keset infotulva, kus tuleb osata teadlikult valida ja kriitiliselt hinnata, mida tarbitakse. Pedagoogid näevad kursust “Meedia ja mõjutamine” olulise vahendina, mis pakub noortele tuge ja õpetab vajalikke oskusi. Selles alapeatükis analüüsin, kuidas õpetajad hindavad kursuse rolli noorte inforuumis toimetuleku toetamisel.

Kursuse vajalikkus ja väärtus

Kõige olulisema väärtusena näeb enamik õpetajaid, et kursus aitab noortel paremini mõista inforuumi, milles igapäevaselt viibitakse. Kursus toetab kriitilise mõtlemise arengut ja meediapädevuse kujunemist. Selle kaudu õpetatakse märkama allikaid, hindama sisu usaldusväärsust ja mõistma meedias toimuvat. Lisaks pakub kursus arutlemisvõimalusi ja julgustab õpilasi küsimusi esitama. Samuti märkisid mitmed intervjuueeritavad, et meediast arusaamine on tänapäeva tehnoloogiarikas maailmas muutunud olulisemaks kui kunagi varem. Õpilased puutuvad igapäevaselt kokku ristmeedia, sotsiaalmeedia ja tehisintellektiga seotud infoallikatega ning tunnevad sageli segadust selles, mis toimub ja mida uskuda.

Õ_2: “Meediat õpetavad kursused on raudselt noortele vajalikud, vahet pole siis, kuidas neid nimetatakse.”

Õpetajate sõnul aitab kursus noortel teadlikumalt liigelda infohulga keskel. Oluline on, et õpilased hakkaksid uurima, et kust info pärineda võib, kui usaldusväärne see on ja milliste tunnuste abil saab seda hinnata. Tundides arendatakse neid oskusi läbi erinevate praktiliste ülesannete ja arutelude, mis toetavad iseseisva mõtlemise kujunemist.

Õ_1: “Aine eesmärk ongi orienteeruda infos paremini ja panna nad küsima, et kust sa tead, kust see info tuleb või kas see on ikka päris ja mille järgi ma saan otsustada, kas see on päris või ei ole?”

Õpetajate eesmärgiks ei ole mitte panna noored meediat tarbima. Nad soovivad, et õpilased hakkaksid mõtlema ka info päritolule ja selle võimalikule mõjule. See toetab nende iseseisva mõtlemise ja teadlikuma meediatarbimise kujunemist.

Igapäevane tähenduslikkus

Valdav osa õpetajatest nõustub, et kursus “Meedia ja mõjutamine” on kooskõlas noorte igapäevaelu vajadustega. Seda just seetõttu, et aine käsitleb olulisi teemasid, millega õpilased nii veebis kui ka sotsiaalmeedias kokku puutuvad. Tundides omandatud oskused on praktilised ja kanduvad edasi ka koolivälisesse ellu.

Õ_3: “Ootus on, et nende kriitilise meediatarbimise oskus kasvaks. (...) Kui ma kursuse lõpus küsin, et mis meelde jäi või mida kasutate, siis nad ütlevad, et vaatavad meediamaterjale natuke teise pilguga.”

Samas leidis vastukaaluks ka õpetajaid, kelle meelest ei vasta kursus sellises võtmes noorte vajadustele. Paar intervjuueritavat tõi esile, et kursuse mõju ja tähendus sõltub väga palju sellest, kuidas õpetaja ise on aine üles ehitanud ning millistele teemadele rõhku paneb. Kui õpetaja ei loo seoseid noorte huvidega, võib kursus jääda liiga teoreetiliseks ning õpilastele kaugeks.

Õ_8: “Hetkel väga ei haaku ikka küll. See oleneb hästi palju õpetajast endast, et kuidas ta selle nüüd haakuma paneb ja oma valikud teeb.”

Samuti tõi üks õpetaja välja, et tal leidub kolleege, kes ei mõista selle kursuse olulisust. Pigem võetakse seda meelelahutusena ega nähta selle vajalikkust noortele.

Õ_9: “Mul oli mõne vanema kolleegiga tegelikult selliseid erimeelsusi, kes pidasid seda esialgu selliseks aja raiskamiseks või selliseks natuke meelelahutuslikuks osaks eesti keele õppest.”

See kõik näitab, et kuigi kursusel on potentsiaal olla noorte jaoks tähenduslik ja elulähedane, siis sõltub selle mõju suuresti õpetaja enda pädevusest ja valikutest. Samuti on ka oluline luua seoseid õpilaste enda maailmaga.

Huvi tekitamine

Tõsiseks väljakutseks on õpetajatele kursuse kaasahaaravaks muutmine. Mitmed õpetajad mainisid ohuna, et aine võib jääda liiga üldiseks või teemad päriselt ei kõneta noori. Seepärast on vaja tundides kasutada erinevaid meelelahutuslike ja õpilasi köitvaid meetodeid.

Õ_10: “Noori saab kõnetada läbi heas mõttes meelelahutuse. (...) Asjad peavad olema kaasahaaravalt tehtud, mida on huvitav jälgida ja lugeda. Lõpuks loeb ikkagist teostus. (...) Asi peab tehtud olema neile söödavas kastmes.”

Oluline on, et sisu on ei esitataks kuivalt või vananenud näidete varal, muidu tekib oht, et tundides käsitletu jääb vaid klassiruumi ning seda ei osata seostada päris eluga. Ka õpilaste enda huvi meedia ja mõjutamise vastu võib sellisel juhul jääda pigem tagasihoidlikuks.

Ajakohasus ja paindlikkus

Mitmed õpetajad tõid esile, et kursuse tugevus kui ka nõrkus on samal ajal selle ajakohasus. Meediamaaailm muutub kiiresti ning ainult siis, kui aine sisu hoitakse ajakohasena, on see õpilastele ka tähenduslik ja motiveeriv. Aktuaalsed näited, seosed igapäevaeluga ning noorte isiklikud kogemused on need, mis ei muuda ainet neile kaugeks või iganenuks.

Õ_8: “Mulle naerdakse näkku, kui ütlen, et nüüd hakkame raadiosaateid analüüsima. Kes kuulab selles vanuses üldse raadiosaateid? Kas te teete nalja või? (...) Mina kuulan võib-olla jah Kuku raadiot, aga nemad ju ei kuula.”

Selleks, et kursus oleks ajakohane, peavad õpetajad olema kursis hetkel maailmas toimuvaga. Mitmed intervjuueeritavad tõid välja, et nad ei planeeri tundide sisu ega teemasid pikalt ette. Pigem on nad ajakavas paindlikud ja vaatavad, mis hetkel ühiskonnas aktuaalne on ning seovad selle siis ainekavaga. Intervjuueeritavate sõnul peab alati olema valmis klassiruumis arutlema päevakajaliste teemade üle. Seljuures ei ole vahet, kas need on seotud meedia, poliitika või mõne ühiskondliku aruteluga.

Oluline on pidevalt uuendada ka tundides ning õppeperioodidel käsitletavaid materjale. Mitmed õpetajad leidsid, et paljud materjalid, mida kursusel soovitatakse kasutada, on praeguseks juba aegunud. Materjalid, mis pole õpilastele aktuaalsed, ei toimi ka tundides soovitud viisil.

Õ_9: “Need materjalid aeguvad eriti kiiresti. (...) Ei ole mõtet käsitleda mingeid lugusid, mis on praeguseks aegunud ja muutunud.”

Ajakohastamist vajavad ka tundides kasutatavad näited. Neid tuleb oskuslikult siduda tunnimaterjaliga. Õpetajate sõnul jõuavad kõige paremini noortele kohale just need näited, millest nad on varem juba kuulnud või millega on lähemalt kokku puutunud.

Õ_3: “See Breiviku juhtum, Norra tulistamine. See on küll õpikus kirjas, aga sellest ei ole tänapäeva noortega mõtet rääkida, sest et see on nende jaoks nii kaugel.”

Õpetajate hinnangul on kursus “Meedia ja mõjutamine” noortele sisukas ja potentsiaaliküllane. Aine aitab neil paremini mõista ümbritsevat infokeskkonda ning arendada kriitilist mõtlemist. Selle tõhusus sõltub aga õpetaja enda valikutest, kursuse elulisusest ja pidevast ajakohastamisest. Aine sisu peab olema pidevas muutumises, et see kõnetaks noori ning peegeldaks nende igapäevaseid meediakogemusi. Praktikapõhine ja paindlik lähenemine on võtmetegurid, mis muudavad selle aine mõjusaks ja tähenduslikuks.

4.4. Õpetajate soovitused kursuse “Meedia ja mõjutamine” arendamiseks

Kuigi õpetajad hindavad kursust “Meedia ja mõjutamine” kõrgelt ja peavad seda noortele vajalikuks, siis tuli intervjuudest välja ka mitmeid ettepanekuid aine parandamiseks. Peamise probleemina nähti seda, et meediamaaailm muutub kiiresti, kuid kursuse sisu ja õppevahendid ei jõua alati muutustega sammu pidada. Noorte vajadusteni nõudmiseks vajab kursus suuremat paindlikkust, ajakohasust ja sisulist mitmekesisust.

Sisu ajakohastamine ja paindlikkus

Valdav osa õpetajatest märkis, et kursuse sisu vananeb väga kiiresti ning vajaks pidevat ajakohastamist. Probleemiks peeti ka, et hetkel puudub õpetajatel ligipääs kaasaegsetele õppematerjalidele ja praktilistele töövahenditele. Õpetajad sooviksid materjale, mis arvestavad

noorte tegelike meediakasutusharjumustega. Eriti soovitakse, et suurem fookus oleks sotsiaalmeedial, kus noored palju aega veedavad.

Õ_8: “Õppekava on selle koha pealt vananenud. (...) Nad ju tegelikult ei kasuta meediat niimoodi nagu 15-20 aastat tagasi kasutati.”

Mitmed õpetajad tõid välja, et traditsiooniline paber kandjal õpik ei vasta enam kursuse olemusele ega meediamaastiku muutustele. Selle asemel soovitakse paindlikke ja ajakohaseid lahendusi. Välja pakuti, et edaspidi võiksid õpikud olla veebipõhised, mida järjepidevalt uuendatakse.

Õ_7: “Ei ole mõtet panna kokku õpikut, mis oleks igaveseks ajaks kehtiv. (...) Selle kursuse puhul on oluline, et meil oleks hea keskkond, kuhu koonduksid materjalid ja kus neid oleks lihtne täiendada.”

Eelistatakse keskkondi, mis võimaldaksid õppevahendeid kiirelt jagada ja vajadusel täiendada. Materjalid peaksid olema aktuaalsed, praktilised ja elulised. Oluline on, et need oleksid seotud igapäevaelus ettetulevate teemadega. Sellise platvormi loomises nägid mitmed õpetajad võimalus hoida aega kokku ja parandada õpetamise kvaliteeti.

Interaktiivsus ja mängulisus

Mitmed õpetajad rõhutasid, et õppetegevus võiks olla mängulisem ja interaktiivsem. Soovitati arendada simulatsioone ja harjutusi, kus noored saaksid läbi mängulise tegevuse õppida meediat looma ja mõtestama. Sellised lahendused aitaksid paremini selgitada keerukaid teemasid, nagu valeinfo levik ja selle tagajärjed.

Õ_8: “Et ta saaks ise mängida läbi mingi artikli kokkupanekut (...) või valeinfo levitamise mingi skeemi.”

Sellised lähenemised aitaksid keerulisi ja abstraktseid teemasid paremini mõista ning muuta need noortele elulähedasemaks ja arusaadavamaks. Lisaks toetaks mänguline õpe suuremat kaasatust, huvi ja aktiivsemat osalemist tundides.

Täiendkoolitused

Lisaks sisulisele ajakohastamisele toodi korduvalt esile ka vajadus täiendkoolituste järele. Meediamaaailm muutub kiiresti ning õpetajad tõdesid, et ei pruugi alati olla pädevad käsitlema kõiki teemasid. Esile kerkis soov tugisüsteemide järele, kust oleks võimalik vajadusel kiiresti leida konkreetseid materjale või nõu.

Õ_5: “Selline abiliin võiks mingil kujul olla (...), et kui ma otsin midagi konkreetset, et siis mul oleks olemas.”

Hetkel peamist ebakindlust tekitab aga tehisintellekt ja sellega seotud teemad. Mitmed õpetajad tõdesid, et kuna AI on arenenud tohutu kiirusega, siis ei tunne nad ennast selles valdkonnas veel mugavalt. Mõned õpetajad märkisid, et valdkonnas on kaotatud tohutult väärtuslikku aega ning selle asemel, et olla arengute eesotsas, lohisetakse hoopis järel.

Õ_3: “Tegelikult oleme juba kaotanud poolteist aastat... või isegi kaks aastat. Hetkel me lohiseme järel, kuigi peaksime juba nii-öelda paar sammu ees olema.”

Mitmed õpetajad leidsid, et vajavad kursuse õpetamisel täiendavat abi ja vajaksid lisakoolitusi. Intervjuueeritavad pakkusid välja, et sellised koolitused võiksid isegi toimuda suvel mitmepäevaste kursustena. Peale praktilise informatsiooni ja näidistundide oleks võimalik suurendada ka võrgustikku enda ümber ning jagada kogemusi. Ühe võimalusena toodi välja meediapädevuse konverents, mis aitaksid ühiselt teemasid mõtestada ning hoida õpetajaid kursis aktuaalse infoga.

Intervjuudest oli näha, et õpetajatel on motivatsiooni oma teadmisi ajakohasena hoida. Enesetäiendamiseks vajavad nad aga toetavaid süsteeme ja kvaliteetseid võimalusi. Õpetaja valmisolek kursuse sisu ajakohastada sõltub sageli ka sellest, kui toetatu ja informeerituna ta end tunneb.

Kursuse positsioon koolisüsteemis

Lisaks tehnilistele ja sisulistele aspektidele tõstatasid mõned õpetajad küsimuse ka aine staatuse kohta koolis. Mõned õpetajad juhtisid tähelepanu, et kursuse mõju jääb piiratuks, kui seda käsitletakse vaid eesti keele lisana.

Õ_1: “See võiks olla tegelikult igal pool eraldi aine ja tegelikult läbi aasta.”

Intervjuueeritavad leidsid, et kursus võiks olla täiesti iseseisev ega tohiks lähtuda emakeele ainekavast. See annaks kursusele rohkem kaalu ning looks võimalusi süstemaatilisemaks õpetamiseks juba varasemates kooliastmetes.

Koostöö meediaorganisatsioonidega

Intervjuudes tõstati ka vajadus tõhusama koostöö järele erinevate meediaettevõtete ja organisatsioonidega. Puudust tuntakse õppekäikudest, et noored saaksid oma silmaringi avardada. Samuti leidsid osad õpetajad, et tundidesse külaliste kutsumise võimalusi napib. Tihti puuduvad koolidel selleks võimalused. Toetust vajatakse nii rahaliselt kui ka sisuliselt – näiteks töötoad või juurdepääs tasulisele meediale.

Õ_8: “Koolil võiks olla ligipääs tasulistele digiväljaannetele. (...) Võiks olla programme, mida koolid saaksid tasuta kasutada – näiteks töötoad vaitlusseltsilt või meediakontsernidest.”

Kuigi õpetajad hindasid kursust “Meedia ja mõjutamine” väga vajalikuks, siis tõid nad ka välja, et see vajab ajakohastamist ja paremaid materjale. Korduvalt mainiti, et olemasolev õppekava ja õppematerjalid ei kõneta noori ega arvesta nende meediakasutuse harjumustega. Eelistati digitaalset ja paindlikke lahendusi, sh veebipõhiseid õpikuid, interaktiivseid harjutusi ja simulatsioone. Samuti nähti vajadust lisakoolituste järele, eriti tehisintellektiga seotud teemade osas. Mõned pedagoogid pakkusid, et kursus võiks olla täiesti eraldiseisva aina. Nende muudatuste abil oleks võimalik rakendada kursuse potentsiaali paremini ning tagada, et see vastaks noorte tänapäevastele inforuumi vajadustele.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Selles peatükis tuginen analüüsitud andmetele. Esmalt vastan uurimisküsimustele ning seejärel arutlen olulisemate järelduste ja nende omavahelise seose üle. Samuti pakun välja omapoolsed soovitused, kuidas saadud tulemusi praktikas kasutada ning toon esile mõned võimalikud uurimissuunad, mis võiksid tulevikus aidata kaasa valdkonna arengule.

UK 1: Mis on õpetajate hinnangul noorte suurimad ohud ja väljakutsed inforuumis?

Õpetajatega läbiviidud intervjuudest selgus, et noored seisavad inforuumis silmitsi mitmete väljakutsete ja ohtudega. Enim rõhutati infotulva ja infomüra mõju noortele. Õpetajate sõnul puutuvad noored igapäevaselt kokku tohutu informatsiooni hulgaga, mida tuleb nii sotsiaalmeediast, uudisteportaalidest, vestlusgruppidest kui ka reklaamidest. Seda kinnitavad ka Sukk ja Soo (2018: 6) ning Anderson jt (2023: 12), kelle sõnul veedavad noored suurema osa oma päevast just erinevates inforuumides. Intervjueeritavate sõnul ei põhjusta infoküllus ainult väsimust, vaid ka võimetust eristada olulist infot ebaolulisest. Bulgeri ja Davisoni (2018) sõnul muudab selline oskuste puudumine aga inimesed haavatavaks ning nad ei taju mediakeskkonna kahjulikke mõjusid.

Infotulva kõrval toodi probleemse kohana välja ka meediasisu kallutus ja erinevad mõjutamisvõtted. Õpetajad märkisid, et noored ei ole sageli teadlikud, kuidas emotsionaalselt laetud või näiliselt neutraalne sisu võib nende hoiakuid ja käitumist kujundada. Paljud õpilased ei oska eristada fakti arvamusest ega tunne ära peidetud reklaame või sisuturunduslikke elemente. Töö teoreetilises osas tõin välja, et kriitiline mõtlemine on meediapädevuse keskseks komponendiks (Scheibe ja Rogow, 2011), kuid selle kujunemine vajab sihipärast arendamist. Õpetajad rõhutasid ka, et noored ei pruugi mõista, kes info lõi ja millised olid tema eesmärgid. Sarnast tähelepanekut väljendavad ka Wardle ja Derakhshan (2017), kelle sõnul on info edastamise moonutused – olgu tegemist vale-, väär- või kuriinfoga – sageli raskesti tuvastatavad, eriti kui ei teada päris täpselt edastaja motivatsiooni.

Intervjuudes toodi esile ka mõjuisikute rolli noorte maailmapildis. See haakub Masaneti jt (2020: 7) seisukohaga, et sotsiaalmeedias kuulsused ja sisuloojad kujundavad teismeliste identiteeti ja väärtushinnanguid. Nad pakuvad neile samastumisvõimalusi ja tunduvad usaldusväärsemad kui

mõned muud institutsionaalsed kanalid (Masaneti jt, 2020:7). Õpetajate sõnul võtavad noored sageli sõna mõjuisikute eestkõnelejana, mistõttu võivad tundides kujuneda lausa konfliktid erinevate vaadete ümber.

Õpetajad pöörasid tähelepanu ka õpilaste allikakriitilisuse puudumisele. Esile toodi, et noored ajavad omavahel sageli segamini platvormi ja allika. Samuti ei osata sisu päritolu hinnata ega kontrollida selle ehtsust. See viitab Scheibe ja Rogow (2011) poolt kirjeldatud meediapädevuse “mõistmise” ja “analüüsi” komponentide nõrkusele. Lisaks kinnitab see ka Wineburgi ja McGrewi (2017) järeldust, et suur osa gümnasistidest ei suuda reklaamartiklit ja uudist eristada, mis viitab oskuste süsteemsele puudujäägile. Ka Eesti kontekstis on see probleem aktuaalne – Kalmus jt (2024) ySKILLS uuringu andmetel on just infootsing ja -töötlemine Eesti koolinoorte nõrgimad digipädevused.

Märkimata ei saa ka jätta algoritmide mõju uudisvoole. Õpetajad tõid esile, et noored ei mõista, kuidas nende varasemad tegevused sotsiaalmeedias mõjutavad seda, millist infot nad edaspidi näevad. Selle tulemusena satuvad nad infomullidesse ja kõlakambritesse, mis piiravad nende kokkupuudet erinevate seisukohtadega ning kinnistavad olemasolevaid uskumusi. Need tähelepanekud haakuvad Bontcheva jt (2024) väitega, et tehisintellektil põhinevad soovitusalgoritmid loovad suletud infosüsteeme, kus on kriitilise mõtlemise ja sisulise arutelu arendamine järjest keerulisem.

Ühe korduva murena mainiti ka, et noored tarbivad meediat peamiselt just meelelahutuslikel eesmärkidel. Ka Sukk ja Soo (2018) nõustuvad, et noored eelistavad peamiselt just videoid ja sotsiaalmeediat ja väldivad traditsioonilist meediat ning tõsisemaid päevakajalisi teemasid. Intervjuudes kirjeldasid õpetajad olukordi, kus uudiseid jälgitakse vaid möödaminnes või üldse mitte. See aga tõstatab küsimuse, et mil määral noored üldse tänapäeval teadvustavad, mis ühiskonnas toimub ning millised on nende kokkupuuted sisulise ja usaldusväärse infoga. Minkin jt (2024) sõnul on tänapäeva noored paljuski teadlikumad kui varasemad põlvkonnad. Seda kinnitab ka fakt, et noorte kõrghariduse tase on viimase 30 aastaga märgatavalt tõusnud ja on kõrgem, kui kunagi varem (Minkin jt, 2024). Parem haridustase peaks toetama ka nende orienteerumist inforuumis. Kõik see viib aga selleni, et kursuse sisu peab looma võimaluse aruteluks ja isikliku seose tekkeks, mitte ainult info vahendamiseks. Sellega nõustub ka

Buckingham (2003), kes rõhutas, et meediaõpetus peab olema seotud õppijate isiklike kogemustega ning käsitlema meediat mitte ainult kui objektiivse info, vaid ka väärtuste ja identiteedi kujundajat. Kui noortele pakutav kursusesisu ei suhestu nende igapäevase meediatarbimisega, jääb õpetus pealiskaudseks ja tähendusvaeseks.

Mainimata ei saa ka jätta nutiseadmete liigtarbimise mõju noorte keskendumisvõimele, une kvaliteedile ja üldisele enesetundele. Seda teemat on laialdaselt dokumenteeritud ka teaduskirjanduses. Walsh jt (2018) leidsid, et lastel ja noortel, kes ületavad soovituslikku ekraaniaega, esineb rohkem raskusi mälu-, keele- ja loogikaga seotud ülesannetes. Samas rõhutavad Himma ja Allik (2019), et ajakulust veel enam mõjutab arengut just sisuline pool, mida ekraani taga tehakse. Mitmed õpetajad on tundidesse põiminud nii meediavaba päeva, päeviku pidamise või refleksiooni, et aidata õpilastel iseenda käitumismustreid mõista. Tegemist on meetodiga, mis on kooskõlas Digipädevus.ee raamistikuga, mille üheks keskseks komponendiks on teadlik ja vastutustundlik digikäitumine.

Intervjuud õpetajatega tõid esile, et noorte suurimad ohud tänases inforuumis ei piirdu ainult valeinfo levikuga. Probleemiks on ka infoküllus, oskamatus mõtestada sisu ja märgata mõjutamisvõtteid, tähelepanu hajumine ning harjumuses vaadelda meediat kui meelelahutust. Need järeldused kinnitavad vajadust süsteemse ja ajakohase meediapädevuse õpetamisele, mis seoks teooria noorte kogemustega, arendaks praktilisi oskusi ja toetaks teadlikku digikäitumist. Nagu Scheibe ja Rogow (2011) on märkinud: meediapädevus ei ole ainult oskus infot lugeda, vaid ka võime mõista, hinnata, luua ja reflekteerida. Kõik need aspektid vajavad tugevat toetust koolihariduses, kui soovime, et noored suudaksid kaasaegses mediakeskkonnas turvaliselt ja kriitiliselt toimetada.

UK 2: Milliseid oskusi ja teadmisi noored inforuumis turvaliseks toimetamiseks õpetajate arvates vajavad?

Intervjuudest selgus, et noored vajavad inforuumis toimetulekuks mitmetahulisi oskusi ja teadmisi, mis ulatuvad pelgalt tehnilisest nutiseadme valdamisest märksa kaugemale. Eelkõige rõhutati vajadust kriitilise mõtlemise, sisuanalüüsi, visuaalse meedia tõlgendamise ja digikeskkonnas ohutult toimetuleku järele. Tulemused haakuvad selgelt töö teoreetilises osas esile toodud meediapädevuse käsitlustega. Nii Livingstone (2004) kui ka Velasco Carretero (2016) rõhutavad,

et meediapädevus ei tähenda pelgalt oskust infot vastu võtta, vaid sisaldab ka teadmisi, hoiakuid ja võimet orienteeruda pidevalt muutuvus meediakeskkonnas. Sama kinnitavad ka õpetajad – teadmiste ja oskuste kõrval on oluline noortes kujundada teadlikkust meediakeskkonna mõjust ning oma rollist selles.

Pea kõik intervjueritud õpetajad tõid esile, et funktsionaalse lugemisoskuse tase on langenud ning see mõjutab tugevalt ka meediast arusaamist. Noored on harjunud tarbima lühikesi, kiirelt haaratavaid sisuvorme. Selle tulemusel napib võimekust süveneda pikematesse tekstidesse ning mõista keerulisemaid meediasõnumeid. Need tähelepanekud kinnitavad Scheibe ja Rogow (2011) esitatud pädevuskomponentide vajalikkust nagu analüüs, hinnang ja peegeldus. Olukorras, kus noored loevad uudisloo läbi, kuid ei suuda sõnumi tähendust mõista ega järeldusi teha, jääb ka meediapädevus poolikuks. Mitmed õpetajad märkisid, et tekstimõistmine ja kirjalik väljendus vajaksid suuremat tähelepanu juba aine algusest peale, sest ilma selge väljendusoskuseta on keeruline ka kriitiliselt osaleda ühiskondlikus arutelus.

Arendamist vajava oskusena nähti ka visuaalide tõlgendamist. Visuaalse manipulatsiooni (nt pilditöötlus, süvavõltsingud) ulatuslik levik sotsiaalmeedias on praeguses maailmas suureks probleemiks. Õpetajate hinnangul käsitletakse seda teemat koolitundides veel aga vähe. See on murettekitav, arvestades Bontcheva jt (2024) välja toodut, et tehisintellekti abil loodud meediasisust on saanud üks peamisi valeinfo kandjaid ning et tavakasutajad ei suuda sageli eristada sünteetilist sisu reaalsest. Visuaalse kirjaoskuse arendamine peaks olema seega osa meediapädevusest, mida seni on Eesti koolisüsteemis käsitletud peamiselt tekstikeskselt.

Olulise oskusena tõid õpetajad välja ka digiohtude ja küberohutuse teadvustamise. Sageli ei taju noored, millised riskid kaasnevad isikuandmete jagamisega või kuidas käituda olukorras, kus satutakse ebausaldusväärsete allikate või petuskeemide ohvriks. See aspekt kattub Dicompi digipädevuste raamistikuga, mille üks keskseid valdkondi on digiturvalisus. Õpetajate hinnangul peaksid noored peale ohtude vältimise ka teadma, kuhu ja kuidas pöörduda kui on langenud valeinfo või küberkiusamise ohvriks. Samuti viidati vajadusele õpetada juba varakult, kuidas tuvastada skämme, manipuleerivaid postitusi ja manipuleeritud kontosid. Need oskused ei ole mitte pelgalt “boonus”, vaid vältimatu osa tänapäeva inforuumis.

Huvitava tähelepanekuna saab tuua välja, et paljud noored ei näe ennast aktiivsete osalejatena meedias. Peamiselt tajuvad nad end passiivsete tarbijatena ega mõtle, millist kuvandit nad oma tegevusega loovad. See seisukoht toetab Palacios Hidalgo jt (2020) määratlust pädevusest kui suutlikkusest kasutada psühhosotsiaalseid ressursse erinevates olukordades. Kui noor ei oska näha oma rolli meediamaastikul, on tal keerulisem vastutustundlikult osaleda ja hinnata meedia mõju ühiskondlikele protsessidele (Palacios Hidalgo jt, 2020). Leidub õpetajad, kes püüavad seda muuta läbi praktiliste ülesannete. Tundides analüüsitakse õpilaste endi sotsiaalmeedia kontosid või mängitakse läbi olukordi, kus peavad end teadlikult meedias esindama. Selline tegevuspõhine lähenemine haakub Greenhilli (2010) käsitlusega, mille kohaselt on oluline osata ise luua eesmärgipärast meediasisu.

Märkimist väärrib ka õpetajate ühine seisukoht, et tehnilised oskused – nagu erinevate platvormide kasutamine või digiseadmetega toimetulek – ei ole piisavad. Kuigi noored valdavad sageli hästi nutiseadmeid, jääb puudu võimest infot analüüsida, kriitiliselt hinnata ja mõtestada. Seda järeldust toetavad ka Kalmus jt (2024) tulemused, mille kohaselt on Eesti õpilaste tugevaimaks küljeks suhtlemisoskus ja tehniline vilumus, kuid nõrgaks kohaks info töötlemine ja sisuloomine. Seega tuleb rõhuasetus nihutada pelgalt oskuslikust kasutamisest sisulise mõtestamise ja vastutustundliku tarbimise suunas.

Õpetajate hinnangul vajavad noored mitmekesisid ja süvitsi minevaid oskusi, mis aitaksid neil orienteeruda infotihedas, emotsionaalses ja sageli kallutatud digikeskkonnas. Tugev funktsionaalne lugemisoskus, visuaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, allikakriitilisus ja digiturvalisus moodustavad selle tuumiku. Samavõrd tähtis on noorte eneseteadvustus meedias – oskus reflekteerida oma rolli, luua tähenduslikku sisu ning mõista meedia kaudu edastatud väärtusi ja normatiive. Nende järelduste põhjal võib öelda, et meediapädevus ei ole pelgalt kooliaine. See on eluline oskus, mille arendamine nõuab teadlikku ja metoodilist tähelepanu.

UK 3: Kuidas vastab gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” õpetajate arvates noorte reaalsele inforuumi vajadustele?

Intervjuudest selgus, et õpetajad peavad kursust “Meedia ja mõjutamine” vägagi vajalikuks. Küll aga sõltub selle tõhusus suuresti aine praktilisest ülesehitusest, õpetaja metoodilistest valikutest ning kursuse võimest suhestuda noorte igapäevase meediatarbimise kogemustega. Kursust

nähakse potentsiaalse tööriistana, mis võib inforuumis toimetulekut oluliselt toetada, kuid selle mõju jääb nõrgaks, kui käsitletavat teemat ei haaku noorte tegelike vajaduste ning huvidega.

Üldjoontes nõustusid kõik intervjueritud õpetajad, et kursus täidab olulist rolli noorte meediapädevuse kujundamisel. Seda kinnitab ka gümnaasiumi riikliku õppekava (2011) kirjeldus, mille kohaselt on kursuse eesmärk arendada õpilaste kriitilist mõtlemist ja teadlikkust mediakeskkonna toimimisest. Õpetajad tõid välja, et aine aitab õpilastel mõtestada infotulvas orienteerumist ja tuvastada kallutatud sisu. Need eesmärgid haakuvad hästi Scheibe ja Rogow (2011) poolt kirjeldatud meediapädevuse raamistikuga, kus olulisel kohal on nii mõistmine, analüüs kui ka hinnangu andmine.

Samas rõhutati, et kursuse sisuline mõju sõltub otseselt, kui hästi suudab õpetaja ühendada õppekava nõuded noorte digitaalse elu tegelikkusega. Mitmed õpetajad tunnistasid, et kui kursus jääb liiga teoreetiliseks või põhineb vananenud näidetel (nt raadiosaadete või trükimeedia analüüsil), siis ei teki noortel tunnet, et aine oleks neile kasulik. Sarnasele probleemile osutab ka Buckingham (2003), kes väidab, et meediaõpetus peab tuginema noorte isiklikule kogemusele ning lähtuma keskkonnast, kus nad realselt meediat tarbivad. Kui kursus ei käsitle näiteks TikToki, YouTube'i või suunamudijate mõju, ei teki ka usaldust aine tähenduslikkuse suhtes.

Selgus, et Eestis leidub õpetajaid, kes peavad seda kursust endiselt “pehmeks” või “meelelahutuslikuks” aineks. See viitab laiemale institutsionaalsele probleemile – kui aine ei saa vajalikku staatust või kui seda võetakse vaid eesti keele kursuse lisana, siis ei saa see täita oma potentsiaali. Samas peeti aine üheks suurimaks tugevuseks selle paindlikkust – õpetajad saavad valida teemasid, siduda kursust aktuaalsete sündmustega ning kaasata õpilastele huvipakkuvat sisu. Sellist lähenemist toetab ka Greenhill (2010), kes rõhutab, et 21. sajandi oskuste õpetamisel peab fookuses olema kontekstitundlikkus ja võime kiiresti kohaneda muutuvate teemadega.

Kõige paremini toetab kursus noorte inforuumi vajadusi sel juhul, kui selle sisu on eluline, seostatud aktuaalsete juhtumitega ning võimaldab praktilist analüüsi. Mitmed pedagoogid tõid positiivse näitena välja, et kursus aitab noortel kriitilisemalt suhtuda sotsiaalmeedias nähtavasse ja küsida “Kust see info pärineb?” või “Miks see sõnum loodi?”. Just selliste küsimuste esitamine on osa sellest, mida Scheibe ja Rogow (2011) nimetavad kriitiliseks refleksiooniks. Samuti rõhutati,

et ainega kaasnev arutluskultuur ja grupitööd aitavad kujundada turvalist keskkonda, kus noored saavad oma kogemusi jagada ning üksteiselt õppida.

Tulemuste põhjal võib öelda, et kõige paremini haakub kursus noorte vajadustega juhul, kui õpetaja loob tähenduslikke seoseid reaalse meediamaaistikuga. Näiteid toodi olukordadest, kus on analüüsitud suunamudijate loodud reklaame, võrreldud uudise ja arvamuse erinevusi või vaadeldud AI abil loodud sisu usaldusväärsust. Sellised teemad on kooskõlas ka Bontcheva jt (2024) kirjeldatud infokeskkonna arenguga, kus süvavõltsingud, personaliseeritud sisusoovitused ja algoritmiline seleksioon mõjutavad märkimisväärselt info tajumist ja selle tähenduse loomist.

Samas ilmnes, et kursuse struktuur ja materjalid ei pruugi alati muutustega sammu pidada. Õpetajad märkisid, et ametlikud õpikud ja töövihikud on ajale jalgu jäänud ning ei käsitle piisavalt noorte meediakasutuses keskseid platvorme ega nähtusi. See vastuolu kursuse eesmärkide ja tegeliku sisu vahel võib vähendada aine mõju ning jätta mulje, et käsitletavat teemat ei ole seotud noorte päriseluga. Nii Livingstone (2004) kui ka Jenkins (2011) on rõhutanud, et tehnoloogia areng seab õpetamisele uusi nõudmisi ning et meediapädevuse kujundamisel tuleb kaasata mitte ainult tekstilist, vaid ka visuaalset ja interaktiivset sisu. Kui kursus seda ei võimalda, jääb noortel puudu oskustest, mida nad realselt vajavad.

Üldiselt võib öelda, et õpetajate hinnangul on “Meedia ja mõjutamine” potentsiaalikas ja sisuliselt väga vajalik kursus, mille kaudu saab toetada noorte kriitilist mõtlemist ja teadlikkust inforuumist. Selle mõju sõltub aga suuresti õpetaja professionaalsusest, oskusest aine eluliseks muuta ning valmisolekust käsitleda ka keerulisi ning kiiresti arenevaid meediaga seotud teemasid. Kui kursuse sisu on ajakohane ja seotud noorte kogemustega, aitab see arendada oskusi, mida on vaja, et tulla toime keerulises ja kohati vastuolulises meediakeskkonnas. Kui aga kursus jääb liialt formaalseks, üldiseks või aegunuks, ei toeta see noori piisavalt ega suuda täita oma potentsiaali meediapädevuse kujundajana.

UK 4: Millised on õpetajate soovitused kursuse “Meedia ja mõjutamine” arendamiseks?

Kuigi kõik intervjueritud õpetajad rõhutasid, et kursus “Meedia ja mõjutamine” on noortele vajalik, siis toodi esile ka terve rida konkreetseid ettepanekuid ja arengusooitusi, mis aitaksid kursust paremini kohandada tänapäeva inforuumi nõudmistega. Soovitused koondusid nelja

peamisse valdkonda: sisu ajakohastamine, õppematerjalide ja töövahendite kaasajastamine, õpetajate täiendkoolitused ning kursuse struktuuri ja positsiooni muutmine koolisüsteemis. Need soovitused ei väljenda ainult õpetajate isiklike eelistusi, vaid viitavad laiemale strukturesele vajadusele, et meediaõpetus oleks sisuliselt kooskõlas tänase digikeskkonna dünaamikaga.

Kõige enam rõhutati, et kursuse sisu peab olema ajakohane. Õpetajate hinnangul ei kajasta õppekava ega ametlikud õpikud enam tänapäeva meediakasutuse tegelikkust – näiteks puuduvad seal viited platvormidele nagu TikTok, Reddit, Discord või YouTube Shorts, mis moodustavad olulise osa noorte infotarbest (Sukk ja Soo, 2018; Anderson jt, 2023). Samas keskenduvad olemasolevad õppematerjalid valdavalt traditsioonilisele meediale – trükiajakirjandus, raadiosaated ja filmid –, mis noori niivõrd enam ei kõneta ega tekita seoseid igapäevaste meediakogemustega. Nagu Buckingham (2003) rõhutab, peab meediaharidus lähtuma õppijate kogemusest ja elukeskkonnast, mitte abstraktsetest kategooriatest. Kui kursus ei käsitle neid platvorme, kus noored tegelikult viibivad, jääb õppimine elukaugeks ja mõju piiratuks.

Vajalikuks peeti ka arendada paindlikke ja uuendatavaid õppematerjale. Õpetajad soovitasid luua ühise veebipõhise keskkonna, kuhu saab koondada ajakohased tunnikavad, töölehed, näidete kogumikud ja temaatilised ülesanded, mida õpetajate kogukond saaks ühiselt täiendada. Selline keskkond aitaks kaotada olukorra, kus iga õpetaja peab nullist ise materjale looma. Samuti looks see võimaluse pedagoogidel omavahel jagada häid praktikaid. Ka Digipädevus.ee lähtub sarnastest põhimõtetest, koondades erinevaid ressursse, mis toetavad digipädevuse õpetamist III ja IV kooliastmes.

Mitmed intervjueeritud õpetajad rõhutasid interaktiivsuse ja mängulisuse olulisust. Soovitati arendada simulatsioone, kus õpilased saaksid “mängida” valeinfo levitajat ja näha, kuidas manipulatiivne sisu levib või milliseid reaktsioone see ühiskonnas tekitab. Selliseid simulatiivseid õppemeetodeid toetavad ka Scheibe ja Rogow (2011), kelle arvates peab meediapädevus hõlmama mitte ainult sisuanalüüsi, vaid ka loovuse, vastutuse ja osaluse õpetamist – noored peavad ise kogema meedia toimimist, et mõista selle mõju. Sama printsiibi alusel on loodud näiteks mäng GoViral, mis on Eestis palju positiivset tagasisidet saanud. Õpetajate hinnangul võiks selliseid töövahendeid senisest rohkem integreerida ka kursuse ametlikku ülesehitusse.

Oluliseks arengusuunaks peeti ka õpetajate pidevat enesetäiendamist. Meediamaastik muutub kiiresti, kuid õpetajatel ei pruugi olla piisavalt teadmisi või enesekindlust, et käsitleda teemasid nagu tehisintellekt, algoritmid, süvavõltsingud või digikäitumise psühholoogia. Siinkohal ilmnes vajadus regulaarselt toimuvate koolituste ja meediapädevuse seminaride järele, kus õpetajad saaksid tutvuda uute lahendustega ning omavahel kogemusi jagada. Õpetajad tõid esile, et kõige suuremat ebakindlust tekitab hetkel AI kasutamine ja selle hindamine. Nende vajaduste katmiseks on Bontcheva jt (2024) rõhutanud, et meediahariduses tuleb arvestada järjest enam masinloome, sisusoovituste ja personaliseeritud infokeskkondade eripäradega. Õpetajate sõnul ei piisa enam baasoskuste õpetamisest – nad vajavad tuge ja süsteemseid õppematerjale, et pidada uue meediamaastikuga sammu.

Lisaks sisulistele ja metoodilistele aspektidele tõstatasid mõned õpetajad ka küsimuse kursuse positsiooni kohta koolisüsteemis. Leiti, et kursus on praegu liiga tugevalt seotud eesti keele ainekavaga ning seda käsitletakse sageli “pausina” muust õppekavast. Mitmed intervjuueeritavad pakkusid, et kursus võiks olla eraldiseisev aine või seda võiks vähemalt siduda rohkem ühiskonnaõpetuse või ajakirjanduse valikainetega. Selline käsitlus võimaldaks arendada meediapädevusi süsteemsemalt, järjepidevamalt ja mitmes kooliastmes. Nagu Velasco Carretero (2016) on märkinud, ei saa meediapädevust käsitleda kui suletud oskuste kogumit, vaid kui dünaamilist võimekust, mis peab arenema koos meediakeskkonnaga – see eeldab ka hariduskorralduses suuremat paindlikkust.

Õpetajate soovitusel lähtuvad sisulistest vajadusest muuta kursus “Meedia ja mõjutamine” noortele veelgi tähenduslikumaks ning praktilisemaks. Soovitused viitavad vajadusele ajakohastada sisu, digitaliseerida ja tsentraliseerida õppematerjale, pakkuda õpetajatele regulaarseid täiendkoolitusi ning tugevdada kursuse positsiooni haridussüsteemis. Kõik need muudatused on suunatud, et kursus vastaks järjest kiiremini areneva meediakeskkonna nõudmistele ja aitaks noortel kujuneda teadlikeks, kriitilisteks ja vastutustundlikeks meediatarbijateks. Meediapädevus ei ole enam valikuline lisaoskuste kogum vaid hädavajalik baasoskus, mille kujundamisel on koolil oluline ja vastutusrikas roll.

5.1. Edasised uurimisvajadused

Kuigi käesolev uurimus keskendub just õpetajate hinnangutele ja subjektiivsetele tõlgendustele, siis tulevikus oleks oluline uurida ka õpilaste endi vaatenurki, sest need võivad suuresti erineda pedagoogide omadega. Äärmiselt väärtuslik oleks teada saada, kuidas õpilased tajuvad kursuse “Meedia ja mõjutamine” sisu. Tuleviku uuringutes võiks analüüsida, millised teemad ja tööviisid kõnetavad noori kõige enam, kuidas nad hindavad kursuse mõju oma igapäevasele meediatarbimisele ning milliseid oskusi sooviksid parandada. Kursuse arendamisel annaksid õppijate endi kogemused väärtuslikku sisendit ning tagaksid, et muutused ei lähtuks vaid kooli ja õpetajate vajadustest.

Süsteematilist uurimist vajaks ka kursuse tegelik rakendamine erinevates koolides. Kuigi töö annab mitmekesise ülevaate kümne õpetaja kogemustest, siis ei saa nende põhjal teha üldistusi kõigi Eesti gümnaasiumide kohta. Tulevikus võiks uurida, kuidas erinevad koolitüübid (riigi-, munitsipaal- ja erakoolid) kursust rakendavad, millised metoodilised lähenemised on levinud ning kuidas kursuse kvaliteet varieerub sõltuvalt õpetaja taustast, kooliressurssidest või piirkonnast.

Väärtuslik oleks koguda ka infot õpetajate meediapädevuse kohta. Kuna töö tulemused näitavad, et kursuse kvaliteet sõltub suuresti õpetajast, tasuks analüüsida, millised oskused ja teadmised on õpetajatel puudu ning kuidas neid parimal moel täiendada. Sellised süvauuringud aitaksid välja töötada paremaid koolitusprogramme ning toetada õpetajate professionaalset arengut meediahariduse vallas.

Oluline on pöörata tähelepanu ka tehnoloogiliste muutuste mõjule hariduses – näiteks tehisintellekti, visuaalse manipulatsiooni või algoritmiliste infomullide mõtestamisele kooli kontekstis. Need teemad muutuvad lähiaastatel meediahariduses vältimatuks uurimisvaldkonnaks.

Edasised uurimissuunad peaksid hõlmama nii õppijate vaatenurki kui ka koolidevahelisi erinevusi kursuse rakendamisel. Samuti vajab tähelepanu õpetajate meediapädevuse süvitsi uurimine ja professionaalse toe süsteemne arendamine. Uute tehnoloogiate, sh tehisintellekti ja algoritmide mõju mõtestamine hariduskontekstis on vältimatu, et hoida kursuse sisu ajakohasena. Need uurimisvaldkonnad aitaksid tugevdada meediahariduse kvaliteeti ja vastavust noorte tegelikele vajadustele.

KOKKUVÕTE

Internetist on saanud noorte elu lahutamatu osa (Anderson jt, 2023; Sukk ja Soo, 2018). Sotsiaalmeedia pakub neile nii meelelahutust kui ka võimalust omavahel suhtlemiseks (Vikat, 2024; Suwastini jt, 2018: 439). Sellega kaasnevad aga ka riskid, nagu valeinformatsioon, infokorratus ja ohtlikud väljakutsed, mis võivad kahjustada noorte tervist ja heaolu (Wardle ja Derakhshan, 2017; Astorri jt, 2022). Samuti levivad sotsiaalmeedias ebarealistlikud ilu- ja käitumisnormid, mis mõjutavad noorte enesehinnangut ja kehakuvandit (Kelly jt, 2018; Feltman jt, 2018).

Meediapädevus on noortele hädavajalik, et osata kriitiliselt hinnata meediasisu ja tulla toime erinevate digitaalsete ohtudega (Livingstone, 2004; Scheibe ja Rogow, 2011). Selle jaoks on Lee jt (2015) välja töötanud meetodi, mis hindab noorte meediapädevusi, keskendudes meedia tarbimisoskustele, sisu loomisele ja kriitilisele mõtlemisele. Kuigi ySKILLS küsitlusuuringu andmetel on Eesti õpilaste digipädevused keskmisel tasemel, siis info otsimise ja töötlemise oskused näitavad, et arenguruumi on veel küllaga (Kalmus jt, 2024).

Gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” on loodud, et arendada noorte kriitilist mõtlemist, meediatekstide analüüsimist ja oskust hinnata allikate usaldusväärsust (Haridus- ja Teadusministeerium, i.a). Samas jäävad kursusel puudu näited populaarsetest sotsiaalmeediaplattformidest, nagu TikTok ja YouTube, mida noored kõige enam tarbivad ja mis neid ka otseselt mõjutavad (Sukk ja Soo, 2018; Lepik, 2021, viidatud Lepik ja Tiidenberg, 2021 kaudu). Kaasaegsete näidete lisamine muudaks kursuse praktilisemaks ja noorte vajadustega paremini sobivamaks (Buckingham, 2003).

Kümne eesti keele õpetajaga läbi viidud intervjuu tulemusena võib öelda, et kursus “Meedia ja mõjutamine” on vägagi oluline ja väärtuslik. Kursuse tugevusena nähakse selle paindlikkust ning võimalust siduda ainekava noorte huvide ja aktuaalsete temadega. Mitmed õpetajad märkisid, et kursuse maksimaalse tulemuse saavutamiseks peab aine olema üles ehitatud elulistel näidetel, aruteludel ja praktilistel harjutustel. Õpilaste silmaring laieneb, tekib oskus küsida “kust info pärineb?” ja hinnata allikate usaldusväärsust. Samuti peetakse tähtsaks enese kuvandi ja isikliku rolli mõtestamist meedias – noortele tuleb anda teadmine, et nad ei pea olema vaid passiivsed tarbijad vaid saavad ka ise olla sisuloojad.

Samas tõid õpetajad välja ka mitmeid kriitilisi aspekte. Kursuse sisu on aegunud, kui see ei haaku noorte tegelike inforuumi vajadustega. Õpikute näited keskenduvad peamiselt just traditsioonilisele meediale, samas kui noored tarbivad sisu hoopis TikToki, YouTube'i ja Instagrami vahendusel. Kuigi visuaalne meedia, digiohud ja AI-loome mõjutavad tänapäeva noori tugevalt, mainiti neid intervjuudes üsna vähe.

Õpetajad tunnevad vajadust kaasaegsemate tööriistade, materjalide ja koolituste järele. Intervjuudes toodi välja, et olemasolevad AI-põhised platvormid ja simulatsioonid võiksid senisest rohkem olla integreeritud kursuse õpetamisse. See aitaks siduda noorte kogemused kursuse sisuga ja muuta õpe elulähedasemaks. Mitme õpetaja hinnangul võiks kursust edaspidi käsitleda mitte ainult eesti keele osana, vaid iseseisva aienena, mille sisu ja ülesehitus oleks süstemaatiline ning arvestaks noorte muutuvate vajadustega.

Kuigi kursus "Meedia ja mõjutamine" täidab olulist rolli noorte meediapädevuse kujundamisel, siis selle mõju sõltub suuresti õpetajast endast ja materjalidest, mida ta käsitleb. Aine potentsiaali maksimaalseks rakendamiseks on vaja pidevat ajakohastamist ja sügavamat seost tänapäeva inforuumi väljakutsetega. Noored vajavad teadmisi ja tööriistu, et mõista keerulist meediamaailma ning selles vastutustundlikult ja enesekindlalt osaleda.

SUMMARY

The internet has become an integral part of young people's lives (Anderson jt, 2023; Sukk ja Soo, 2018). Social media provide them with both entertainment and an opportunity to interact with each other (Vikat, 2024; Suwastini jt, 2018: 439). However, it also comes with risks, such as misinformation, information corruption and dangerous challenges that can harm young people's health and well-being (Wardle ja Derakhshan, 2017; Astorri jt, 2022). Unrealistic norms of beauty and behaviour are also prevalent on social media, affecting young people's self-esteem and body image (Kelly jt, 2018; Feltman jt, 2018).

Media literacy is essential for young people to be able to critically assess media content and cope with various digital threats (Livingstone, 2004; Scheibe ja Rogow, 2011). To this end, Lee jt (2015) have developed a method to assess young people's media literacy, focusing on media consumption skills, content creation and critical thinking. While the ySKILLS survey shows that Estonian students' digital competences are at an average level, their information retrieval and processing skills show that there is still room for improvement (Kalmus jt, 2024).

The upper secondary school course “Media and Influence” is designed to develop young people's critical thinking, analysis of media texts and ability to assess the credibility of sources (Ministry of Education and Research, i.a.). However, the course lacks examples of popular social media platforms, such as TikTok and YouTube, which young people consume the most and which also directly influence them (Sukk ja Soo, 2018; Lepik, 2021, viidatud Lepik ja Tiidenberg, 2021 kaudu). The inclusion of contemporary examples would make the course more practical and better suited to young people's needs (Buckingham, 2003).

As a result of the interviews with ten EFL teachers, it can be said that the course “Media and Influence” is very relevant and valuable. The course is seen as a strength in terms of its flexibility and the possibility of linking the curriculum to young people's interests and current issues. Several teachers pointed out that in order to maximise the impact of the course, it needs to be based on real-life examples, discussions and practical exercises. Students' horizons are broadened and they develop the ability to ask “where does the information come from?”. and to assess the credibility of sources. It is also considered important to reflect on self-image and personal role in the media -

young people need to be made aware that they do not have to be passive consumers but can be content creators themselves.

At the same time, teachers also identified a number of critical aspects. The content of the course is outdated if it does not match the real needs of young people in the information space. The examples in the textbooks focus mainly on traditional media, while young people consume content via TikTok, YouTube and Instagram. Although visual media, digital threats and AI creation have a strong impact on today's youth, they were mentioned quite negligibly in the interviews.

Teachers feel the need for more modern tools, materials and training. Interviews suggested that existing AI-based platforms and simulations could be more integrated into course teaching. This would help to link young people's experiences to the course content and make learning more realistic. According to several teachers, the course could in the future be treated not only as part of the Estonian language, but as a stand-alone subject, with a systematic content and structure that takes into account young people's changing needs.

While the course “Media and Influence” plays an important role in developing young people's media literacy, its impact largely depends on the teacher and the materials he or she deals with. In order to maximise the potential of the subject, it needs to be constantly updated and more deeply linked to the challenges of today's information environment. Young people need the knowledge and tools to understand and participate responsibly and confidently in a complex media world.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ameerika Psühholoogide Assotsiatsioon. (2013). *The impact of food advertising on childhood obesity*. American Psychological Association. Kasutatud 05.01.2025,

<https://www.apa.org/topics/obesity/food-advertising-children>

Anderson, M., Faverio, M. ja Gottfried, J. (2023). *Teens, social media and technology 2023*. Pew Research Center. Kasutatud 05.01.2025, <https://abfe.issuelab.org/resources/43096/43096.pdf>

Astorri, E., Clerici, G., Gallo, G., Raina, P. ja Pellai, A. (2022). Online extreme challenges putting children at risk: What we know to date. *Minerva Pediatrics*. doi: 10.23736/S2724-5276.22.06892-6

Avita. (i.a). Kasutatud 22.05.2025, <https://www.avita.ee/17608>

Betts, L. R., Hill, R. ja Gardner, S. E. (2019). “There’s not enough knowledge out there”: Examining older adults’ perceptions of digital technology use and digital inclusion classes. *Journal of Applied Gerontology*, 38(8), 1147-1166.

Blaubrück, A.-L. (2023). *Eesti õpetajate meediapädevus nende enda hinnangul ja vahend selle mõõtmiseks*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjandus.

Blaubrück, A.-L. (2023). *Õpetajate meediapädevus ja selle uurimine*. *Õpetajate Leht*, 19. September. Kasutatud 02.01.2025, <https://opleht.ee/2023/09/opetajate-meediapadevus-ja-selle-uurimine/>

Bontcheva, K., Papadopoulous, S., Tsalakanidou, F., Gallotti, R., Dutkiewicz, L., Krack, N., ... ja Verdoliva, L. (2024). *Generative AI and disinformation: Recent advances, challenges, and opportunities*. Kasutatud 02.01.2025, <https://www.veraai.eu/posts/white-paper-generative-ai-and-disinformation>

Bozdag, E. ja Van Den Hoven, J. (2015). Breaking the filter bubble: democracy and design. *Ethics and information technology*, 17, 249-265.

Bruns, A. (2017). Echo chamber? What echo chamber? Reviewing the evidence. *In 6th Biennial*

Future of Journalism Conference (FOJ17).

Buckingham, D. (2003). *Media education and the end of the critical consumer.* *Harvard Educational Review*, 73(3), 309–327.

Cinelli, M., De Francisci Morales, G., Galeazzi, A., Quattrociocchi, W. ja Starnini, M. (2021). The echo chamber effect on social media. *Proceedings of the national academy of sciences*, 118(9), e2023301118.

Cleveland Clinic. (2023). *Why social media challenges can be a recipe for disaster — when they're real.* Kasutatud 02.01.2025, <https://health.clevelandclinic.org/dangers-of-social-media-challenges>

Draper, A. K. (2004). *The principles and application of qualitative research.* *Proceedings of the Nutrition Society*, 63(4), 641–646.

Eesti Haridus ja Noorteamet. (i.a.). *Digipädevus.* Kasutatud 02.01.2025, <https://digipadevus.ee/>

Eesti Päevaleht. (i.a.). *Faktikontroll.* Kasutatud 02.01.2025, <https://epl.delfi.ee/kategooria/86056905/faktikontroll>

Eesti Väitluseselts. (i.a.). Kasutatud 03.01.2025, <https://argument.ee/>

Ermolaeva, A. (2020). *Ülekaalususe ja rasvumise seosed sotsiaalmajanduslike tegurite, liikumisaktiivsuse ja ekraaniajaga 10–17-aastastel Eesti lastel.* Magistritöö. Tartu Ülikool, rahvatervishoid. Kasutatud 02.01.2025, <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/d5c7c8d5-c1f3-4cef-8a34-d9c0db67e296/content>

Euroopa Parlament. (2020). *Tehisintellekt: võimalused ja ohud.* Kasutatud 02.01.2025, <https://www.europarl.europa.eu/topics/et/article/20200918STO87404/tehisintellekt-voimalused-ja-ohud>

Feltman, C. E. ja Szymanski, D. M. (2018). *Instagram use and self-objectification: The roles of internalization, comparison, appearance commentary, and feminism.* *Sex Roles*, 78, 311–324.

Fuller, H. A. ja Damico, A. M. (2008). *Keeping pace with teen media use: Implications and*

strategies for educators. The Journal of Educational Research, 101(6), 323–332.

Gilbert, D. (2024). *A US-sanctioned oligarch ran pro-Kremlin ads on Facebook — again.*

Kasutatud 02.01.2025, <https://www.wired.com/story/ilan-shor-facebook-ads-moldova-elections/>

Greenhill, V. (2010). *21st century knowledge and skills in educator preparation.* Partnership for 21st Century Skills. Kasutatud 03.01.2025, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519336.pdf>

Guilheri, J., Andronikof, A. ja Yazigi, L. (2017). *The “choking game”: A new craze among Brazilian children and young people.* *Ciência & Saúde Coletiva*, 22, 867–887.

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja I.* Kasutatud 02.01.2025,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

Haridus- ja Noorteamet. (i.a). *Digipädevus õppekavades ja ülesanded digipädevuse kujundamiseks.* Kasutatud 16.05.2025, <https://oppekava.ee/digipadevus-oppekavades/>

Haridus- ja Teadusministeerium. (i.a.). *Kursus “Meedia ja mõjutamine”.* Kasutatud 04.01.2025,

<https://projektid.edu.ee/pages/viewpage.action?pageId=211453983>

Himma, M. ja Allik, H.-L. (2019, veebruar 5). *Uuring: Laste internetis veedetud aeg kulub järjest vähem koolile ja üha enam muule.* Kasutatud 02.01.2025,

<https://novaator.err.ee/907577/uuring-laste-internetis-veedetud-aeg-kulub-jarjest-vahem-koolile-ja-uha-enam-muule>

Jenkins, H. (2011). *Convergence culture: Where old and new media collide.* *Revista Austral de Ciencias Sociales*, 20, 129–133.

Kalmus, V., Tikerperi, M.-L. ja Opermann, S. (Toim.). (2024). *ySKILLS-i veebivaramu.* Tartu:

Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 06.01.2025, <https://sisu.ut.ee/yskills/>

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs.* K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.*

Kasutatud 14.04.2025, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kelly, Y., Zilanawala, A., Booker, C. ja Sacker, A. (2018). *Social media use and adolescent*

mental health: Findings from the UK Millennium Cohort Study. *EClinicalMedicine*, 6, 59–68.

Khasawneh, A., Madathil, K. C., Zinzow, H., Rosopa, P., Natarajan, G., Achuthan, K. ja Narasimhan, M. (2021). Factors contributing to adolescents' and young adults' participation in web-based challenges: Survey study. *JMIR Pediatrics and Parenting*, 4(1), e24988.

Kikas, B. (2021). *Ajakirjanike oskused valeinfo tuvastamisel: Olevik ja tulevikuvaated*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjandus ja kommunikatsioon. Kasutatud 02.01.2025, <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/d4fcf629-2109-4261-abbf-c25a7e987b06/content>

Künnimees. (i.a). Kasutatud 22.05.2025, <https://kynnimees.ee/>

Lapierre, M. A., Fleming-Milici, F., Rozendaal, E., McAlister, A. R. ja Castonguay, J. (2017). The effect of advertising on children and adolescents. *Pediatrics*, 140(2), S152–S156.

Lee, L., Chen, D. T., Li, J. Y. ja Lin, T. B. (2015). Understanding new media literacy: The development of a measuring instrument. *Computers & Education*, 85, 84–93.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (Toim.), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.

Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review*, 7(1), 3–14.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. ja Ólafsson, K. (2011). *EU kids online: Final report*. London School of Economics & Political Science. Kasutatud 03.01.2025, https://eprints.lse.ac.uk/39351/1/EU_kids_online_final_report_%5BLSERO%5D.pdf

Lokk, K. (2014). *Diskursuseanalüüsi rakendatavus gümnaasiumi meediaõpetuses K. Aava ja Ü. Salumäe õpiku „Meedia ja mõjutamine“ näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofia.

Mangus, A. (2021). *Kriitiline mõtlemine ja meediapädevus noorsootöös*. Kasutatud 02.01.2025, <https://mihus.mitteformaalne.ee/kriitiline-motlemine-ja-meediapadevus-noorsootoos/>

Maripuu, K. (2016). *Filmi lõiminguline käsitlemine gümnaasiumi eesti keele kursusel „Meedia*

ja mõjutamine “ Elmo Nüganeni filmi „1944“ näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide õppekava.

Masanet, M. J., Márquez, I., Pires, F. ja Lanzeni, D. (2020). Teens and digital image creation on social media: Informal learning, transmedia skills, and professional profiles. *BiD*, (45).

Maurus. (i.a). Kasutatud 22.05.2025, <https://kirjastusmaurus.ee/>

Mesipuu, B. (i.a.). *Eesti koolilaste sotsiaalmeedia kasutuse uuring 2020*. Kasutatud 02.01.2025, <https://milos.ee/eesti-koolilaste-sotsiaalmeedia-kasutuse-uuring-2020/>

Minkin, R., Parker, K., Horowitz J. ja Aragão C. (2024). *Parents, young adult children and the transition to adulthood*. Kasutatud 22.05.2025, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2024/01/25/key-milestones-for-young-adults-today-versus-30-years-ago/>

Mossin, E. (2023). *Kehakuvandit kujundavate sõnumite analüüs noorte Tiktoki infovoos*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava.

Murumaa-Mengel, M. (2020). Veebiintervjuud, projektiivtehnikad ja loovuurimismeetodid. T. Masso, K. Tiidenberg ja A. Siibak (toim), *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht* (lk 706–738). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus

Olson, K. E., O’Brien, M. A., Rogers, W. A. ja Charness, N. (2011). Diffusion of technology: frequency of use for younger and older adults. *Ageing international*, 36(1), 123-145.

Orben, A. (2020). Teenagers, screens and social media: A narrative review of reviews and key studies. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 55(4), 407–414.

Palacios Hidalgo, F. J., Gómez Parra, M. ja Huertas Abril, C. A. (2020). Digital and media competences: Key competences for EFL teachers. *Teaching English with Technology*, 20(1), 43–59.

Pérez-Torres, V., Pastor-Ruiz, Y. ja Abarrou-Ben-Boubaker, S. (2018). Los youtubers y la construcción de la identidad adolescente= YouTubers videos and the construction of adolescent identity. *Comunicar: Revista Científica Iberoamericana de Comunicación y Educación*, 55(2),

61–70.

Pärnapuu, P. (2025). RIIGIEKSAMITE TULEMUSED. Vaata, kuidas läks sinu tulevasel, praegusel või endisel koolil! *Õhtuleht*, 7. Veebruar. Kasutatud 22.04.2025, <https://www.oh tuleht.ee/1123731/tabelid-riigieksamite-tulemused-vaata-kuidas-laks-sinu-tulevasel-praegusel-voi-endisel-koolil>

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2010). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.05.2025, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Rahvusraamatukogu. (i.a.). *Info- ja meediapädevuse õppematerjalid*. Kasutatud 03.01.2025, <https://www.rara.ee/opi/meediapadevus/>

Rauna, H. (2019). *Sotsiaalmeediast ajutiselt loobunud tudengite väljajäämishirmu (FOMO) ilmingud*. Magistritöö. Tartu Ülikool, kommunikatsioonijuhtimine. Kasutatud 06.01.2025, <http://hdl.handle.net/10062/64217>

Roos, T. (2022). *Uuringu „Eesti noorte teadlikkus keskkonna teemadest ja senine kokkupuude valdkonnaga“ tulemused*. Eesti Noorteühenduste Liit. Kasutatud 06.01.2025, <https://enl.ee/2022/12/30/uuring-74-noortest-tunneb-et-nende-vajadusi-ei-voeta-keskkonnapoliitika-kujundamisel-arvesse/>

Rozgonjuk, D., Täht, K., Sinivee, R. ja Murumaa-Mengel, M. (2023). *Sotsiaalmeedia kasutamise seosed vaimse tervisega*. In Eesti Koostöö Kogu (Toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2024* (lk 262–271). Eesti Koostöö Kogu. Kasutatud 06.01.2025, <https://inimareng.ee/et/sotsiaalmeedia-kasutamise-seosed-vaimse-tervisega/>

Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. Kasutatud 07.04.2025, <https://samm.ut.ee/valimid>

Saks, K. (2024). *Kristiina Saks: Arvamusmudijad aitavad infokaoses korda luua*. Eesti Rahvusringhääling, 26. mai. Kasutatud 03.01.2025, <https://www.err.ee/1609351377/kristiina-saks-arvamusmudijad-aitavad-infokaoses-korda-luua>

Salto-Rivas, R., Novoa-Hernández, P. ja Serrano Rodriguez, R. (2022). How reliable and valid

are the evaluations of digital competence in higher education: A systematic mapping study. *Sage Open*, 12(1), 21582440211068492.

Scheibe, C. ja Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. California: Corwin Press.

Stiglic, N. ja Viner, R. M. (2019). Effects of screentime on the health and well-being of children and adolescents: A systematic review of reviews. *BMJ Open*, 9(1).

<https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-023191>

Sukk, M. ja Soo, K. (2018). *EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused*.

Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 03.01.2025, https://sisu.ut.ee/wp-content/uploads/sites/289/eu_kids_online_eesti_2018_raport.pdf

Suwastini, N. K. A., Swandana, I. W. ja Swaryani, K. L. (2018). *The dangerous trend among teenagers analyzed: Social media as academic research*. In *The Fourth International Conference on English Across Cultures* (lk 429). Kasutatud 03.01.2025,

https://www.researchgate.net/profile/Sri-Damayanti/publication/334507492_CHARACTER-BASED_EXTENSIVE_ENGLISH_READING_MATERIALS_DEVELOPMENT_OF_ENGLISH_TEACHERS_AND_STUDENTS_OF_SECONDARY_EDUCATION_IN_BALI_NEEDS_ANALYSIS/links/5d2eac5292851cf4408a8227/CHARACTER-BASED_EXTENSIVE_ENGLISH_READING_MATERIALS_DEVELOPMENT_OF_ENGLISH_TEACHERS_AND_STUDENTS_OF_SECONDARY_EDUCATION_IN_BALI_NEEDS_ANALYSIS.pdf#page=438

TaskuTark (i.a). *Meedia ja mõjutamine*. Kasutatud 16.05.2025,

<https://www.taskutark.ee/study/meedia-ja-mojutamine/>

Tolosana, R., Vera-Rodriguez, R., Fierrez, J., Morales, A. ja Ortega-Garcia, J. (2020). Deepfakes and beyond: A survey of face manipulation and fake detection. *Information Fusion*, 64, 131–148.

Tremblay, M. S., Carson, V., Chaput, J.-P., Connor Gorber, S., Dinh, T., Duggan, M., ... ja Zehr, L. (2016). Canadian 24-Hour Movement Guidelines for Children and Youth: An integration of physical activity, sedentary behaviour, and sleep. *Applied Physiology, Nutrition, and*

Metabolism, S311–S327.

Tsvetkov, V. Y. (2014). Information space, information field, information environment. *European researcher*, (8-1), 1416-1422.

Uchendu, A., Ma, Z., Le, T., Zhang, R. ja Lee, D. (2021). *Turingbench: A benchmark environment for Turing test in the age of neural text generation*. arXiv preprint arXiv:2109.13296. Kasutatud 06.01.2025, <https://arxiv.org/pdf/2109.13296>

Vears, D. F., Gillam, L. (2022). *Inductive content analysis: A guide for beginning qualitative researchers*. Kasutatud 14.04.2025, <https://fohpe.org/FoHPE/article/view/544>

Vehksoo, J. (2021). *Valede paljastamise käsiraamat*. Tallinn: Menu Meedia.

Velasco Carretero, M. (2016). *Competencia mediática hoy. Consultoría Estratégica*. Kasutatud 03.01.2025, <https://consultoria-estrategica.blogspot.com/2016/10/competencia-mediatica-hoy.html>

Very Verified. (i.a.). Kasutatud 03.01.2025, <https://veryverified.eu/et/home-eeesti/>

Vikat, M. (2024). *Professor Katrin Tiidenberg: Sotsiaalmeedia kasutusel on selged vaimset tervist toetavad hüved*. *Postimees*, 7. detsember. Kasutatud 03.01.2025, <https://tervis.postimees.ee/8149005/professor-katrin-tiidenberg-sotsiaalmeedia-kasutusel-on-selged-vaimset-tervist-toetavad-huved>

Vuorikari, R., Kluzer, S. ja Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/115376>

Walsh, J. J., Barnes, J. D., Cameron, J. D., Goldfield, G. S., Chaput, J. P., Gunnell, K. E., Ledoux, A.A., Zemek, R. L. ja Tremblay, M. S. (2018). Associations between 24 hour movement behaviours and global cognition in US children: a cross-sectional observational study. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 2(11), 783-791.

Wardle, C. ja Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary*

framework for research and policymaking. Strasbourg: Council of Europe.

Wineburg, S. ja McGrew, S. (2017). *Lateral reading: Reading less and learning more when evaluating digital information*. SSRN. Kasutatud 03.01.2025, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3048994

Wylie, S. J. (2022). *Dangerous social media challenges*. Utah Poison Control Center. Kasutatud 03.01.2025, <https://poisoncontrol.utah.edu/news/2022/12/dangerous-social-media-challenges>

Ärm, T. (2017). *I ja II kursuse tudengite meediapädevus eesti keele kursuse „Meedia ja mõjutamine” kontekstis*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjandus.

Zablotsky, B., Arockiaraj, B., Haile, G. ja E., A. (s.a.). *Daily screen time among teenagers: United States, July 2021–December 2023*. Centers for Disease Control and Prevention. Kasutatud 03.01.2025, <https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db513.htm>

Zellers, R., Holtzman, A., Rashkin, H., Bisk, Y., Farhadi, A., Roesner, F. ja Choi, Y. (2019). *Defending against neural fake news*. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 32. Kasutatud 03.01.2025, <https://arxiv.org/abs/1905.12616>

LISA 1: KURSUSE OODATAVAD ÕPITULEMUSED

- 1) Õpilane tunneb tänapäevast infokeskkonda ja selle arengut. Selgitab kommunikatsiooni olemust ja toimumise tingimusi.
- 2) Õpilane leiab meediatekstist argumendid ja mõjutamisvõtted. Selgitab autori eesmärgi ja motive.
- 3) Õpilane eristab fakte arvamustest ja kontrollib info usaldusväärsust. Mõistab, kuidas tõlkimine võib infot muuta.
- 4) Õpilane analüüsib kriitiliselt reklaame ning suudab arutleda reklaami ning mainekujunduse teemadel.
- 5) Õpilane tunneb erinevaid meediakanaleid ja oskab analüüsida nende omadusi. Kirjeldab meediažanre.
- 6) Õpilane võrdleb otsest ja vahendatud kommunikatsiooni ning analüüsib osalejate eesmärgi.
- 7) Õpilane tunneb ära meediamanipulatsioonid. Oskab eristada propagandat, libauudist ja müüdiilomet.
- 8) Õpilane avaldab oma arvamust loetu, kuuldu ja nähtu kohta. Kasutab sobivaid väljendusvahendeid.
- 9) Õpilane analüüsib oma meediakäitumist (ka sotsiaalmeedias). Kohandab seda vastavalt olukorrale.
- 10) Õpilane leiab tekstides viiteid teistele tekstidele ja tõlgendab neid. Eristab privaatset ja avalikku teavet.

LISA 2: MEIL ÕPETAJATELE

Tere, ...!

Olen Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni kolmanda aasta tudeng. Sain Teie kontakti õppejuhilt. Nimelt kirjutan Teile seoses oma bakalaureusetööga, milles uurin gümnaasiumi kursuse “Meedia ja mõjutamine” vastavust noorte väljakutsetele tänapäeva inforuumis. Andmete kogumiseks soovin läbi viia intervjuud õpetajatega, kes seda kursust hetkel annavad. Teie kool, ... , sattus minu valimisse. Väga väärtuslik oleks kuulda just Teie kogemusest selle kursuse õpetamisel.

Kas oleksite valmis vastama mu lõputöö küsimustele? Intervjuu toimuks Zoomi vahendusel ja ajaliselt kuluks umbes 30-45 minutit. Vastused on anonüümsed ning kasutan neid vaid oma uurimistöös.

Oleksin siiralt tänulik, kui leiaksite aja mu küsimustele vastamiseks. Lisaküsimuste korral andke julgesti märku. Jään Teie vastust ootama.

Parimat soovides

Laura Sepp

LISA 3: INTERVJUUKAVA

Sissejuhatus

1. Kas ma tohin ka intervjuud salvestada?
2. Palun rääkige veidi oma kogemusest õpetajana. Kui kaua olete õpetajana töötanud ja mis aineid õpetate? Kui suurt klassi õpetate?
  - *Kui tegemist ei ole eesti keele õpetajaga*: kuidas jõudsite kursuseni “Meedia ja mõjutamine”?
3. Mil määral on see kursus Teie hinnangul noortele oluline?

Kursuse sisu

1. Milliseid teemasid kursusel käsitlete?
2. Millised teemad on Teie hinnangul kursusel kõige olulisemad?
3. Milliseid õppevahendeid Te kursusel kasutate?
4. Milliseid materjale noored kursuse jooksul analüüsivad? (kas kasutavad Postimehe artikleid v TikTok, milliseid keskkondi kasutavad)
  - Mis praktilisi harjutusi kasutate?
  - Kas lasete õpilastel ise ka sisu või teemasid valida, mida nad sooviksid analüüsida?
Kui jah, siis milliseid teemasid nad on valinud? Kui ei, siis miks?
5. Kas tunnete, et Teil on piisavalt materjale kursuse läbi viimisel?
6. Millised kursuse teemad kõnetavad noori kõige rohkem? Kas oskate tuua konkreetseid näiteid?
7. Milliseid teemasid on olnud kursusel kõige raskem käsitleda kursusel? Miks?

Noorte vajadused ja ohud ning õpetajate teadlikkus neist

1. Millised meediaga seotud teemad Teie arvates noori täna kõige enam mõjutavad? Kas olete õpilastelt kuulnud konkreetseid muresid/ küsimusi?
  - Kuidas olete neid teemasid kursusel käsitletud?
2. Milliseid oskuseid ja teadmisi on Teie arvates noortel kõige enam vaja, et tänapäeva informatsioon turvaliselt toimetada?

- Milliseid oskusi peaksid nad veel arendama?
- 3. Mil määral olete kursusel käsitlenud ka meedia poolt loodud kehakuvandi teemat?
- 4. Mil määral käsitlete kursusel infokorratusega seotud teemasid?
- 5. Mil määral käsitlete kursusel ohtlike mängude ja väljakutsetega seotud teemasid?
- 6. Mil määral käsitlete kursusel nutisõltuvusega seotud teemasid?
- 7. Mil määral käsitlete kursusel tehisintellektiga seotud teemasid?

Kursuse mõju ja arendamisvõimalused

1. Kuidas olete tajunud, et õpilased rakendavad kursusel õpitut ka päriselus? Kas olete märganud muutusi nende kriitilises mõtlemises või meediatarbimises?
2. Milliseid ressursse või tuge vajaksid õpetajad, et kursust paremini läbi viia?
3. Kuidas haakub Teie arvates kursus “Meedia ja mõjutamine” noorte vajadustega?
4. Kui töötaksite Haridus- ja Teadusministeeriumis, siis millised muutused viiksite kursuse osas ellu?

Lõpp

1. Kas on veel midagi, mida sooviksite jagada oma kogemuste kohta kursuse “Meedia ja mõjutamine” õpetamisel?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Sepp,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Kuidas vastab gümnaasiumikursus “Meedia ja mõjutamine” noorte vajadustele: Õpetajate hinnang

mille juhendaja on Diana Poudel,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Sepp

22.04.2025